7aRR

12 ARKITEKTEN

HOLD
versitet i Stockholm

MEDDELELSER FRA DANSKE ARKITEKTERS LANDSFORBUND

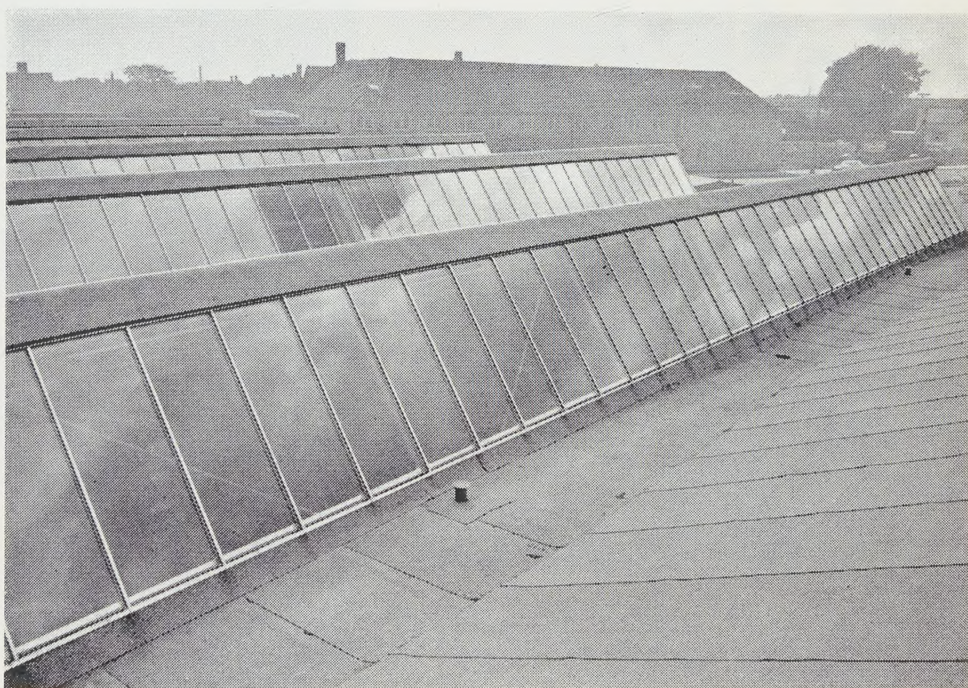
RKITEKTEN ÅRG.63 1961 NR. 12 SIDE 217-240 AFLEVERET TIL POSTVÆSENET 8. JUNI 1961

VITRAL GLASPANELER

DLYS
TLYS
TERLYS
ELYS

A/S Nordisk Elektricitets Selskab, København
Arkitekt M.A.A. *Svenn Eske Kristensen, København*

t dagslys med VELUX

SHEDLYS

NN RASMUSSEN & CO - VELUX A/S - MASKINVEJ 4 - KØBENHAVN SØBORG - TELEFON (01) *69 11 33

MODERNE FORMGIVNING

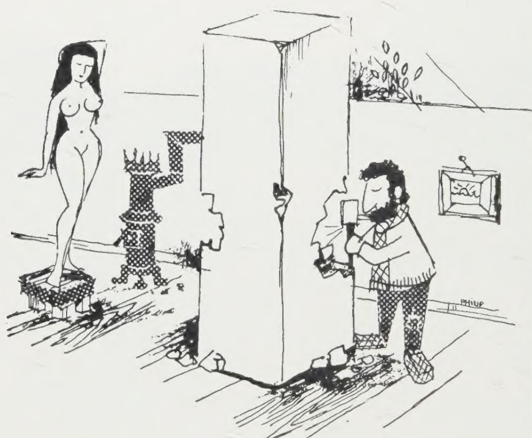
KENDETEGNER

ITALIA

MED ELLER UDEN SØJL

HÅNDVASK

SPHINX VITREOUS CHINA

FORHANDLES AF GROSSERERE
I RØR OG SANITETSBRANCHEN

LUXAFLEX
kan bøjes og bukkes - og springer altid tilbage til sin oprindelige form — og lakken knækker ikke.

LUXAFLEX*

- verdens bedste persienne-lamel...

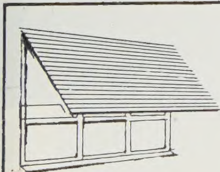
Luxaflex bruges nu i mere end 60 lande — på grund af den meget fine kvalitet, den fantastiske holdbarhed, det meget store farveudvalg — og de utrolige muligheder for dekorativ elegance, Luxaflex frembyder. Luxaflex-persiennerne har alle fordele!

Skriv efter brochurer og nærmere oplysninger:

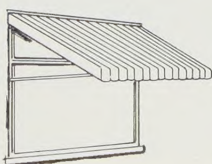
Luxaflex®

HUNTER DOUGLAS
LAURAVEJ 14, KØBENHAVN-VALBY, 30 58 35

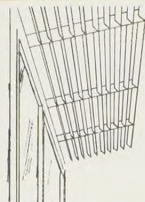
LUXAFLEX-KVALITETEN FÅS NU OGSÅ I

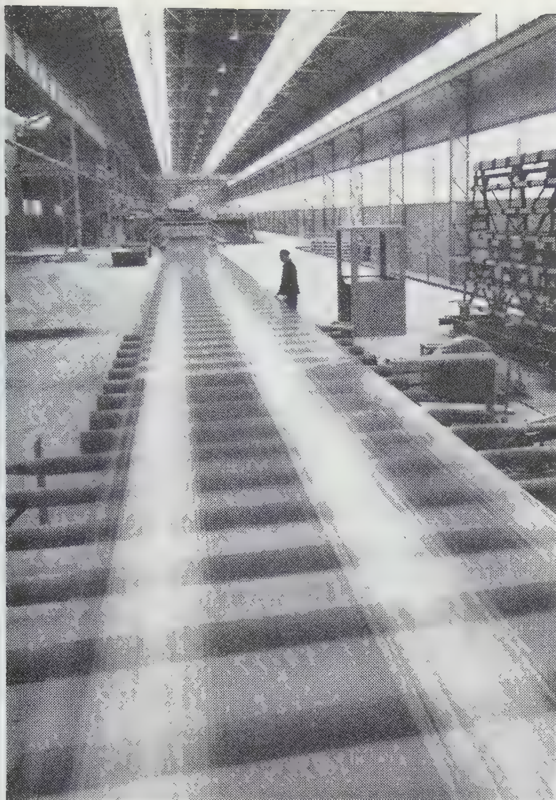
OPRULLELIGE MARKISER
- i et væld af farvekombinationer, der indgår som et fornemt led i arkitekturen. Nemme at betjene og renholde.

FASTE MARKISER
- så ideelle over altanen eller terrassen, som carport etc. Strålende farver - ingen vedligeholdelsesudgifter.

SOLSKÆRME
- praktiske på etageejendomme, skoler osv. Giver skygge uden at stjæle lyset. Ubegrænsede farvemuligheder. Uforgængelige.

FØLG MED TIDEN!

Byg let og lyst!

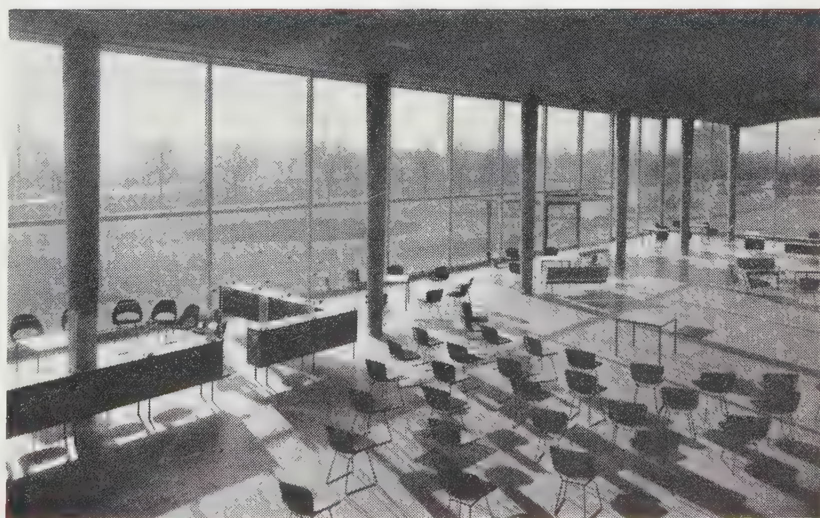
DETTE

BLIVER

TIL DETTE

VI FREMSTILLER:

Råglasplader til 27 mm.
Polerede spejlglas og plader til 24 mm.
Bøjede spejlglas til 6 mm.
Hærdede spejlglas og plader „SECURIT“.
Hærdede, emaljerede spejlglas og råglas „EMALIT“
Hærdede døre af spejlglas „SECURIT“
Standard døre „CLARIT“.
„DURLUX“ døre af hærdet råglas nr. 77.
Lamineret sikkerhedsglas „TRIPLEX“ 5,5–6 mm.
Støbte glas i hamret eller riflet udførelse samt ornamentglas og trådglas.
Bølgeglasset „VERONDULIT“ til tagbeklædning og indendørs dekoration.
Vinduesglas i alle tykkelser til 7 mm.
Isoleringsruder „ATERPHONE“ og „TRIVER“.
Betonglas og glasbygningssten:
    Massive glasbygningssten „NEVADA“ og „BASTONI“.
    Hule glasbygningssten „PRIMALITH“.
    Runde og firkantede betonglas „LUMAX“.
Glastagsten til tagbeklædning.

COMPAGNIE DE

SAINT-GOBAIN

DIVISION GLACES · SERVICE EXPORTATION
8, Rue Boucry · PARIS (XVIIIe)

Forhandles af førende glarmestre og glasgrossister over hele landet

BELL & HOWELL præsentere

POWER-ZOOM

Smalfilmkameraet
Deres kone også
kan betjene

Søgeren
Synkroniseret med og direkte koblet til objektivet. Det er altid det nøjagtige billede, der vises.

Objektiv:
1:1,8 med brændvidde varierende fra 9-27 mm.

3 hastigheder:
Enkeltbillede - normal - og »slow motion«.

»Elektrisk øje«:
Indstiller selv blænden efter lysforholdene - også ved »slow motion« optagelse.

NU! endelig kan De få et 8 mm smalfilmskamera, som er så fuldendt nemt at betjene, at **selv** en begynder straks kan filme »professionelt«. Bell & Howell's POWER-ZOOM har det **nyeste** nye: - Gummilinse - automatisk gliden fra nær- til fjernoptagelse - »elektrisk øje« etc. POWER-ZOOM er hensigtsmæssigt formgivet, ligger enestående godt i hænderne - og er raffineret udført i sort læder og højpoleret metal. Filmindsætningen er fantastisk nem. Tal med Deres fotohandler om denne sensation fra RANK Precision Industries Ltd.

Pilen viser knapperne, som ved et let fingertryk starter den automatiske, jævntglidende bevægelse fra Wide til Tele eller omvendt.

Pris kr. 1.750.-.
Der findes også andre
Bell & Howell modeller
fra kr. 545.-.

ENEREPRÆSENTANT FOR DANMARK: ILFORD FOTO AKTS. GADELANDET 18. KBHVN. BRØNSHØJ

ARKITEKTEN

Meddelelser fra Danske Arkitekters Landsforbund.
Udgivet af Arkitektens Forlag.

Redaktion:
Poul Erik Skriver (ansv.)
Chr. Enevoldsen
Redaktionsudvalg:
Johan Pedersen (leder), David Birnbaum, Jarl Heger, Arne Karlsen, Henning Meyer og Finn Monies.
Annonceredaktion:
Bertel Barnholdt (annoncechef)
Lillian Schmidt (sekretær)
Redaktionens adresse: Nyhavn 43, København K, Minerva *6200.
Udsendelsesdag: Hver anden onsdag. Redaktionen slutter 14 dage før udsendelsesdagen.
Pris: 3 kr. pr. hæfte i løssalg, abonnement 58 kr. årlig.
Signerede artikler står for forfatterens regning, usignerede for den ansvarshavende redaktørs regning. Kun når det udtrykkeligt er angivet, kan artiklerne ses som et udtryk for Danske Arkitekters Landsforbunds standpunkttagen.

ERINDRINGSLISTE
KONKURRENCER

Offentlig projekt-konkurrence om gymnasium i Tårnby
Aflevering: 16. juni 1961.
Program med bilag udleveres fra D.A.L.s sekretariat.

Offentlig projekt-konkurrence om skole, seminarium og kollegium i Holbæk
Aflevering: Udsat til 25. juli 1961.
Program med bilag udleveres fra D.A.L.s sekretariat.

Konkurrence om bebyggelsesplan for et område i Reykjavik
Nordisk idékonkurrence om bebyggelsesplan for boligbyggeri på et område i Reykjavik og Kopavogur kommuner. *Aflevering: 24. juli 1961.* Program med bilag kan fås hos D.A.L.s konkurrenceudvalg, Bredgade 66, København K, mod betaling af depositum på kr. 50,00.

International idékonkurrence om kirkebyggeri udskrevet af Det danske Kirkeministerium
Registrering: senest 1. juni 1961.
Aflevering: 1. september 1961.
Program med bilag udleveres fra D.A.L.s sekretariat, Bredgade 66, mod betaling af kr. 25,00.

International konkurrence om tæppemønstre
International konkurrence om tæppemønstre udskrevet af det engelske firma *Carpet Trades Limited.* Afleveringsdato: 30. september 1961. Anmeldelsesblanketter og nærmere oplysninger fås ved henvendelse til: Carpet Trades Limited. P. O. Box No. 5, Mill Street, Kidderminster, England.

Nordisk idékonkurrence om byplan for Valstaområdet i Märsta
Aflevering den 10. oktober 1961. Program og bilag til gennemsyn i sekretariatet. Depositum kr. 130,00 indbetales til D.A.L.s sekretariat, Bredgade 66, Kbh., K.

ARKITEKTENS FORLAG
Nyhavn 43, København K. Minerva *6200.
Kontortid: 9–16³⁰, lørdag 9–13.

I dette hæfte indlæg fra:
Dække Presenning-Kompagni A/S

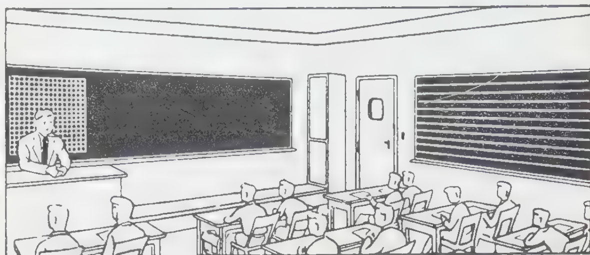
Udstilling i Dortmund

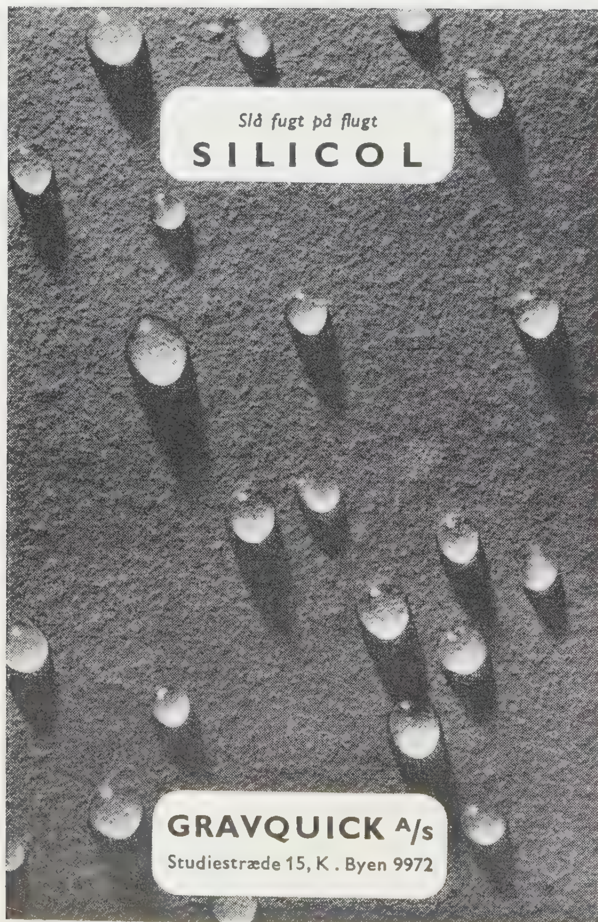
I Arkitekten nr. 10/1961 bragte vi på side 200 en meddelelse om en byggeudstilling *prae-bau,* som skulle afholdes i tidsrummet 15.6–30.9.1961 i Dortmund. Det meddeles nu, at denne udstilling er udsat til 1962 og da afholdes i tiden 30.5–15.7.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Arkitekten nr. 12/1961

Text på annoncesiderne

Mies van der Rohe og Philip Johnson: Seagram building, New York

Arkitektrejsen til USA

Den tidligere omtalte fælles studierejse til USA har ikke kunnet gennemføres på charterbasis. I stedet er nu planlagt en rejse med ordinært rutefly, men baseret på den fordelagtige SAS 17-dages udflugtspris, der træder i kraft 1. oktober. Rejsen er planlagt til dagene 7.–23. oktober, der i almindelighed byder på godt rejsevejr i USA.

Programmet vil blive tilrettelagt i samarbejde med den amerikanske arkitektforening AIA og med hensyntagen til danske arkitekters specielle interesser. Man arbejder derfor med to alternative muligheder. Den ene includerer en rejse til Mexico med mulighed for at se den berømte præcolumbianske arkitektur. Den anden giver mulighed for at stifte bekendtskab med et endnu større udsnit af den moderne arkitektur i det nordlige område af USA. Af hensyn til den endelige fastlæggelse af programmet vil man være interesseret i at komme i forbindelse med arkitekter, der kunne tænke sig at deltage i studierejsen. Interesserede kan henvende sig til Danske Arkitekters Landsforbund, Bredgade 66, København K.

Se programmet for de to ture på side A 496.

STRÅLEVARMELOFT,
system Frenger, udført i centralbiblioteket i Horsens.
Arkitekt: Erik Laursen, Horsens.

Program for USA-rejserne

I. En 16-dages USA–Mexico studierejse, 7.–23. oktober 1961.

Planen omfatter ophold i New York, Washington D.C., Williamsburg, New Orleans, Mexico City, Oaxaca, Chicago og Detroit, og det er tanken at gennemføre et studieprogram på højeste professionelle plan tilrettelagt i samarbejde med DAL og AIA.

Af programmet kan specielt nævnes 2 dages ophold i Williamsburg, Va., den fuldstændigt restaurerede by fra før borgerkrigen midt i det kendte, historiske Virginia landskab. Endvidere besøget i Mexico som vil omfatte en to dages udflugt med fly til Oaxaca, den gamle aztekerby (grundlagt 1486), som indeholder nogle af de interessanteste ruiner fra Mixteca indianernes tid, af hvis arbejder især den geometriske figurudhugning i stenbygningerne, deres polychrome teknik ved fremstilling af keramik samt deres metalarbejder især i guld stadig beundres højt. Talrige bygningsværker af stor arkitektonisk interesse på Monte Alban, bl. a. det gamle observatorium, og i Mitla beses grundigt. Mies van der Rohes værker i Chicago og et besøg hos Eero Saarinen i nærheden af Detroit vil være blandt højdepunkterne på rejsens sidste del.

Prisen for rejsen er baseret på økonomi/turistklasse fra og til København, Greyhound bus transport på enkelte korte strækninger, ophold på første klasses hoteller – hovedsagelig Sheraton kæden, tre måltider ved rejselederens foranstaltning på gode og helst typiske amerikanske spisesteder ude i byen, inklusive skatter og betjeningsafgifter og alle udflugter og ture. Den fremkomne pris bliver ved ophold i
enkeltværelse med bad og toilet pro persona *kr. 7.275*
dobbeltværelse m. bad og toilet pro persona *kr. 6.931*

II. En 16-dages USA rejse – 7.–23. oktober 1961.

Denne plan omfatter ligeledes New York, Washington, Williamsburg og New Orleans, men fortsætter herfra direkte til Chicago, Detroit, Pittsburgh og retur til New York.

Ved at udelade Mexico-delen af førstnævnte forslag opnås bedre tid til navnlig Chicago og Detroit-opholdene, og Pittsburgh med det nærliggende „Water Falling House“ af Frank Lloyd Wright indgår i rejseplanen. Subsidiært kan der blive tale om i stedet for dette punkt at indføje et besøg på Harvard Universitetet og Massachusetts Institute of Technology i nærheden af Boston. Med samme ydelser som omtalt under forslag I bliver priserne pro persona baseret på
enkeltværelse med bad og toilet pro persona *kr. 6.151*
dobbeltværelse m. bad og toilet pro persona *kr. 5.910*

Alle priserne er opgivet med sædvanlige forbehold for pris- eller kursændringer m. v. og priserne kan ændres lidt afhængigt af deltagerantallet, dog mest sandsynligt i nedadgående retning.

Yderligere oplysninger kan fås hos D.A.L.'s sekretariat, Bredgade 66, København K. Tlf. Mi. 1290.

NYT FRA TYPEHUSKONTORET

Billedet viser en lille del af de materialer, der medgår til et typehus, d. v. s. alle småtingene.
Den samlede leverance omfatter 1 læs kloakmaterialer, 1 læs cement, 3 læs grus og sten til støbning, 6 læs mursten og 4 læs mørtel samt det viste læs med diverse varer – ialt 15 læs eller 165.000 kg.
I stedet for den almindelige, omstændelige ordreafgivelse behøver murermesteren kun til et af Arkitekternes Typehuse at opgive variantens nummer og leveringssted. Firmaet har ordrelister til hver variant liggende klar, således at afgivelse af tilbud på samtlige materialer og deres senere ekspedition kan ske hurtigt og korrekt uden de ofte forekommende „glemte småting" og ombytninger. Det er en rationalisering, både murermester og leverandør sætter pris på – bogstavelig talt.

Nye typer under forberedelse

Arkitekternes Typehuskontor har i løbet af det første år kunnet konstatere en betydelig interesse blandt arkitekterne for at få et gennemarbejdet projektmateriale til billige småhuse. Arkitekterne landet over har bestilt projekter med henblik på opførelsen af mellem 5 og 600 énfamiliehuse.

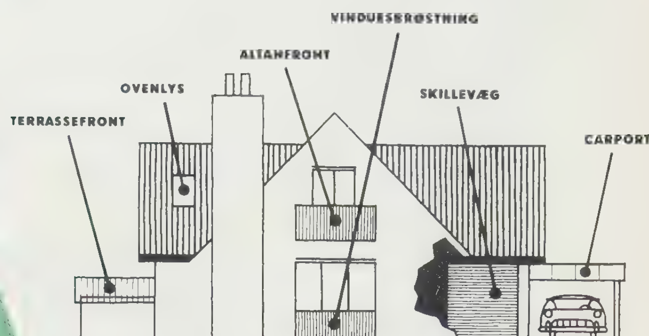
Som bekendt drejer det sig om hustyper, der alle er varianter over et allerede stærkt udbredt planprincip og med anvendelse af traditionelle byggemetoder. Selv om sådanne hustyper længe endnu vil have deres berettigelse, er man selvfølgelig opmærksom på, at typehuskontorets betydning for arkitektstandens arbejde med småhusbyggeri er helt afhængig af en videreudvikling med helt nye typer for øje.

De praktiserende arkitekters projekteringsarbejde vil kunne drage nytte af et centraliseret studium af udviklingsmulighederne både med hensyn til plantyper og produktionsmetoder, ligesom der er samfundsøkonomiske interesser knyttet til dette arbejde.

Dette almennyttige formål i typekontorets arbejde er blevet anerkendt af Tuborg Fondet, der har bevilget 50.000 kroner til et sådant udviklingsarbejde.

Virkningerne af typehuskontorets arbejde kan iøvrigt spores langt uden for arkitekternes kreds. Det har således givet anledning til, at både håndværkere og byggematerialeindustrien har kunnet yde en rationaliseret indsats på småhusbyggeriets område. Et eksempel, der er værd at fremhæve, er, at Teglværkernes Centralkontor i dag kan tilbyde standardiserede leverancer af samtlige materialer til jord-, kloak-, beton- og murerentrepriserne. En sådan rationalisering af leverancen betyder besparelser både i tid og penge, og den giver håndværkere og entreprenører større sikkerhed ved afgivelsen af tilbud.

NYHED

FORBO PLADEN

overalt, hvor der bygges !

Trapez

Sinus

Nymåne

B 5

Plan

Slagfast og selvslukkende

FORBO pladen er et gennemprøvet kvalitetsprodukt med egenskaber, der stiller den helt i særklasse. FORBO pladen fremstilles i stiv PVC. Materialet er lystæt eller transparent, og fås i mange smukke pastelfarver, plant og profileret.

FORBO fordele:
Slagfast og selvslukkende.
Formbestandig. Betydelig kemisk resistent.
Absolut vejrbestandig.
Let at bearbejde og montere.

FORBO formål:
Tag og ovenlys. Brøstninger og terassetag. Montrer og udstillinger. Garager og cykelskure.
Dekorativ facadebeklædning.
Skillevægge.

Scadania a/s

SEEBLADSGADE 8 . ODENSE . TELEFON 12 25 00

Tegl i montagebyggeri

Teglindustriens Tekniske Tjeneste arrangerede i marts en rundbordssamtale om tegl og montagebyggeri. Arkitekt Palle Rostock var indleder. Diskussionen deltes i to emnegrupper, montage i teglbyggeri og tegl i montagebyggeri. Et par af indlæggene under diskussionen af sidstnævnte emne rummer en række nye oplysninger, som vi benytter lejligheden til at viderebringe

Arkitekt Palle Rostock udtalte:

Tegl i montagebyggeri er større teglelementer til ophængning med mekanisk grej. Der er nogle ganske små tilløb til, at teglprodukter kan være inde i et 100 pct. montagebyggeri, men det er også kun tilløb; vi har nogle plankedæk af den ene og den anden type, de kan meget let og hurtigt udvikles til at blive tegl-pladedæk, også med færdige undersider, d. v. s. man kan også med hensyn til etageadskillelser relativt nemt og hurtigt inden for teglindustrien lave et produkt, der glider ind på lige fod i konkurrencen med de tilsvarende produkter af beton.

Ydervægge af tegl til montagebyggeri må merudvikles og kan vel videre udvikles, første etape er nogle større formater end de vi kender i øjeblikket, det vil sikkert kun blive et overgangsfænomen. Næste etape vil blive kranformater, og den tredie vil blive færdigbehandlede kranformater på begge overflader, altså et element svarende til de betonelementer, som man fremstiller, men altså blot med tegl som grundmateriale. Ligeledes må der være muligheder for at fremstille lette skillevægge af teglblokke eller hvad teglindustrien kan klare, men færdigbehandlede og etagehøje og efter det anerkendte modulsystem. Ydervægge gennem store kranformater færdigbehandlede på begge sider, det er der vist nogen her, der kan sige noget om. Ikke-bærende skillevægge indbyder til en kombination af tegl og beton, ikke bare fordi disse er to store grundmaterialer i et råhusbyggeri, men det skal være en kombination af egenskaber, og fordi man føler sig overbevist om, at man udnytter de bedste egenskaber for hvert af materialerne.

Der vil altid være brug for mursten i normalformat, men i det større boligbyggeri tror jeg der kan blive tale om levering af fabriksfremstillede elementer, hvor tegl indgår i et sådant omfang at fabrikationen naturligt ligger på teglværket, eller levering af halvfabrikata til anden fabrikant, som fremstiller de nævnte elementer. Sådanne teglelementer vil kunne fremstilles som lagervarer med henblik på opstilling og montage af specielle montageentreprenører. Jeg tror, at der vil blive behov for dem, og de vil komme efterhånden, som vi i fællesskab udvikler montagegraden, at nogen

vil dukke op og blive montageentreprenører, som arbejder dels højt mekaniseret, men også med hvad man vil kalde specialarbejde, idet det de skal lave er så specielt, at det ikke kan karakteriseres under noget bestemt fag, og det bliver sikkert også nødvendigt, at det bliver udviklet som en række specialarbejder, simpelthed for at få nogen der unddrager sig fagforeningsdiktatur.

Sluttelig kan man sige: „Hvad er formålet med, at vi sidder her og dels med bestræbelserne for den ene slags byggeri og for den anden slags byggeri?" Der kan blive en hel gruppe af de implicerede parter dels i samtalen og dels ude i byggeindustrien, som bare har et ganske bestemt formål, det at drive den forretning de nu engang er sat til at drive, og tjene de penge de nu gerne vil tjene, men der er jo også en gruppe, der interesserer sig for det med et lidt andet sigt. Det gør man i hvert fald i ministeriet, og man må slå fast, at formålet med alle bestræbelserne er billiggørelse af byggeriet, dels i penge og dels gennem en øget kvalitet, idet jeg tror det er magtpåliggende, at man aldrig skiller de to ting fra hinanden.

Hvordan kan det blive bedre og billigere? Det bliver det simpelthen ved at reducere arbejdslønnen, idet det er arbejdslønnen, der går ind i en hvilken som helst pris, bortset fra spekulationsavance, men ellers er alting et produkt af arbejdslønnen, d.v.s. færre mandtimer, og hvordan opnår vi det? Der er kun to muligheder. Den ene er højere produktivitet d.v.s. flid. Den anden er en mekanisk fremstilling, hvor maskiner i mere eller mindre grad tager nogle af de dyre mandtimer, og på den måde kan det blive billigere. Det e[r] langsigtet at forestille sig alle komponenter i et hu[s] fremstillet mekanisk. Der er overgangsformer, hvo[r] det er mekaniseringen og delvis mekanisk fremstilling og med hensyn til mandtimereduktionen er der også en overgang, hvor vi med meget stor gevinst kan interessere os for en reduktion af de mandtimer, der ligger i spildtiden. Spildtiden er det mest ærgerlige a[t] betale for, der er mere af den, end man i reglen gø[r] sig klart, den skal betales, selv om det ikke står opfør[t] på ugesedlen eller andre steder, så er det en fakto[r] man må og skal interessere sig levende for. Nøgleordet til at reducere spildtiden er bedre planlægning og mere planlægning.

Direktør Peter Hartmann, Hedehus Teglværk, deltog i rundbordssamtalen. Han udtalte:

I erkendelse af at der allerede er en ret betydelig interesse for teglelementer – en interesse der højst sandsynligt vil vokse på grund af arbejdskraftspørgsmålet – har en række teglproducenter nu taget aktivt fat på dette spørgsmål. Medvirkende hertil har naturligvis også været, at man om muligt gerne vil prøve på at vinde i hvert tilfælde en del af en tabt markedsandel tilbage.

TAG AKI TIL TAG

DET BESKYTTER OG ISOLERER...

De skal være fuldstændig sikker på, at tagbeklædningen beskytter værdierne ved at holde fugten ude. Brug derfor AKITON-tagpap. I mere end 30 år har vi fremstillet tagpap under den strengeste fabrikskontrol. De kan derfor føle Dem tryg ved at forlange taget tækket med AKITON, det kan simpelthen ikke blive bedre. Vore serviceingeniører står til Deres disposition såvel under projekteringen som ved byggeriets opførelse.

Vi sender Dem gerne vore brochurer vedrørende tække-specifikationer og inddækninger, ligesom vor tækkeafdeling gerne giver tilbud på arbejder overalt i landet.

AKTIESELSKABET FOR KEMISK INDUSTRI

AMALIEGADE 15, KØBENHAVN K, Central 6388 • AALBORG Telf. 34177 • VEJLE Telf. 1286 - 2567

Inden dette arbejde blev igangsat, har man i en længere årrække nøje fulgt udviklingen omkring og brug af teglelementer i både England, Holland, Amerika og Frankrig, ligesom man også har søgt at skaffe sig oplysninger om, hvad der foregår inden for det område i Rusland.

Vest for jerntæppet er det først og fremmest i Frankrig, at der er sket noget. Det meget betydelige byggeprogram, man i de senere år har iværksat dernede, samt en betydelig mangel på murere, er de to nærmest liggende årsager. – Forskellen på byggetradition, vaner, krav fra myndighederne samt de klimatiske forhold gør imidlertid, at vi efter moden overvejelse er kommet til det resultat, at det næppe vil være hensigtsmæssigt at overføre erfaringer derfra direkte.

Flere sjællandske teglværker besluttede sig til i fællesskab at gennemføre et udviklingsarbejde, kombineret med en række praktiske forsøg, for godt et år siden under ledelse af civilingeniør Hunderup-Jensen.

Selv om der naturligvis endnu ikke kan foreligge erfaringer om, hvorledes de paneler på 8 × 60 × 280 cm, som man foreløbig er begyndt at fremstille i mindre skala, vil arte sig i det danske klima, skal dog bemærkes, at mindre paneler af tilsvarende type allerede for tre år siden er blevet fremstillet af ét af de fem værker og anbragt i en ydervæg, og der er ikke her iagtaget nogen skader.

Udviklingsarbejdet ledes af et udvalg med direktør Barfoed som formand.

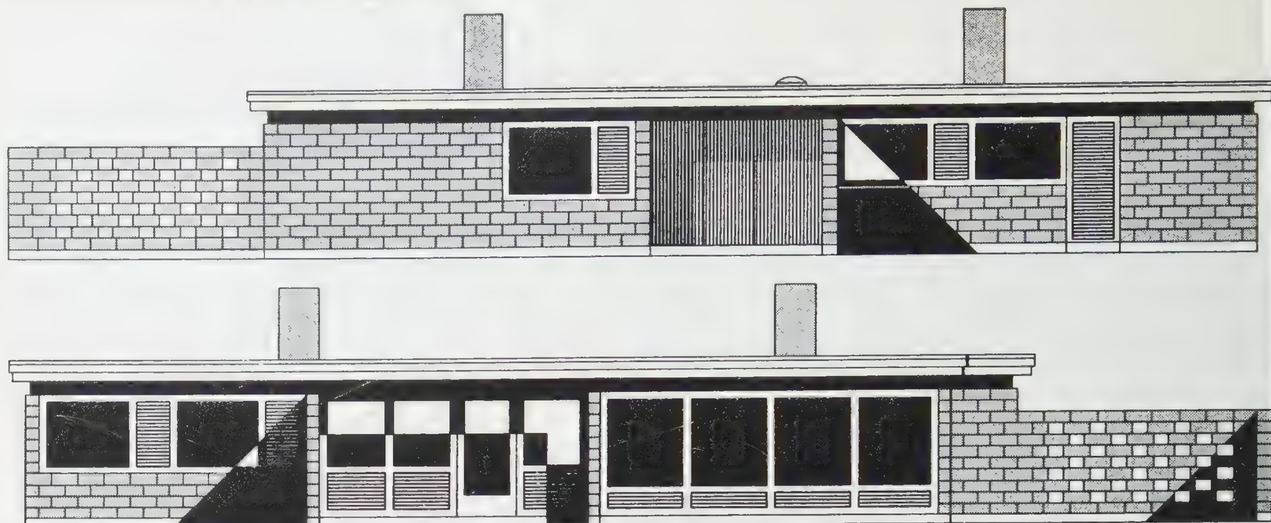
Cicilingeniør Svend Hunderup-Jensen.

Det elementudvalget af 15. februar 1960 i første omgang er gået i gang med, er at fremstille et teglelement med blank tegl i facaden. Der er adskillige objekter i form af elementer, hvortil tegl kan benyttes f. eks. teglkrandæk, skillevægge etc., men disse opgaver har vi foreløbig i det væsentlige udskudt.

Til at begynde med vil jeg prøve at gøre rede for hvilke fordele, man kan sige, der i det hele taget er, ved at benytte tegl til elementer. 1) Vi kan i tegl meget let lave hulrum, hvorved vi kan få en god fordeling af materialet, d.v.s. at da både teglet og hulrummet er medvirkende til at give lette elementer, vil vi få en relativ lille egenvægt, og det vil igen sige, at vi kan erstatte dette med større elementer udfra en given max. vægt. 2) Ved at benytte tegl bruger vi et materiale, der har minimale temperatur- og fugtbevægelser, dette kan atter give os den fordel, når vi i de endelige bygningskonstruktioner kombinerer teglelementerne sammen. 3) Vi kan udnytte teglene og hulrummene i teglene til varmeisolering. 4) Vi kan få hurtig afformning, idet selv gennemvædede tegl suger mørtelvand til sig efter udstøbning. 5) Vi kan udnytte teglens styrke bedre end i almindeligt murværk, det må faktisk være en betingelse, at vi udnytter dens

(*Teksten fortsættes side A 508*)

ARKITEKTENS *eget hus*

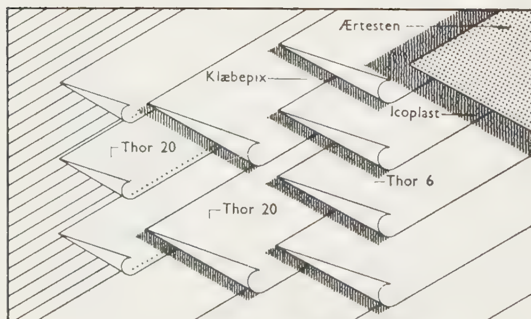

S. Carstensen, arkitekt, m.a.a.

Eget hus i København

Beskrivelse:
1. Terrasse
2. Opholdsstue
3. Spiseplads
4. Kammer
5. Kammer
6. Soveværelse
7. Tegnestue
8. Forstue
9. W. C.
10. Køkken
11. Fyrrum
12. Bad
13. Viktualierum

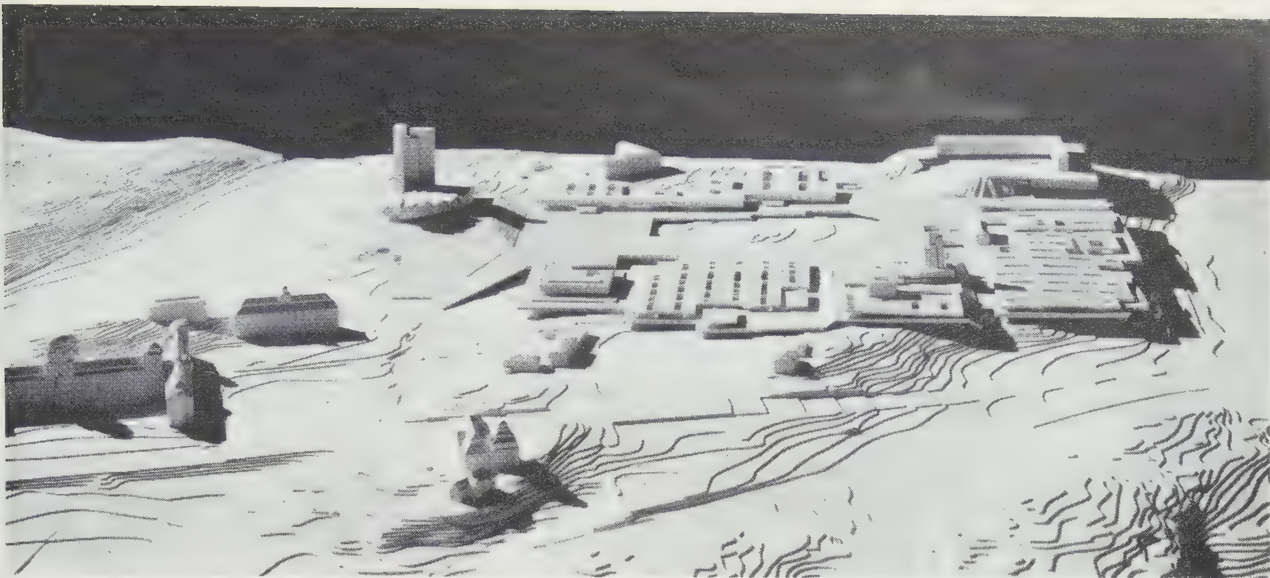
Built-up med pap på trætage **Specifikation nr. 20 A**

Taghældning:	min. 1:100 (ca. 1/2°), max. 1:20 (ca. 2°)
Første lag:	1 lag Thor 20 tjærepap i 60 cm bredde, vægt ca. 2 kg/m², påsømmes.
Klæbemasse:	ca. 1,5 kg fast Klæbepix pr. m² pr. lag.
Andet lag:	1 lag Thor 20 tjærepap i 100 cm bredde, påklæbes.
Følgende lag:	2 lag Thor 6 tjærepap i 100 cm bredde, vægt ca. 0,6 kg/m², påklæbes i forbandt. Banerne overlapper hinanden med 50 cm.
Overflade:	2-3 kg/m² Icoplast, hvori der udlægges et ca. 20 mm lag ærtesten eller granitskærver.
Bitumenvægt:	ca. 9 kg/m².
Totalvægt:	ca. 40 kg/m².

tilkald os under projekteringen

VILLADSEN

AKTS. JENS VILLADSENS FABRIKER . KØBENHAVN - MALMØ - OSLO - HELSINGFORS HOVEDKONTOR: ISLANDS BRYGGE 41 - KØBENHAVN S - ASTA *2800

Model af 1. præmieprojektet FOTO: K. HELMER PETERSEN

Universitet i Stockholm

Den svenske konkurrence om et nyt universitet ved Frescati i Stockholm har vakt stor opmærksomhed i Sverige. Presseomtalen viser, at både det usædvanlige i førstepræmieprojektets udformning af universitetsanlægget og den omstændighed, at en dansk arkitekt blev førstepræmietager vil rejse en række problemer. I et universitet når de nationale kulturelle bestræbelser ofte de ypperste udtryk, og de fleste vil gerne se, at også selve bygningsanlægget er et udtryk for den nationale bygningskultur.

Forhåbentlig vil det være muligt at gennemføre førstepræmieprojektet. Et tilsvarende projekt ville næppe kunne gennemføres i Danmark, der savner det tilstrækkelige økonomiske potentiel. Hvis projektet bliver realiseret, vil Stockholms universitet på én gang blive udtryk for nordisk samarbejdsvilje og for svensk kulturs og økonomis formåen.

Henning Larsens projekt røber en overlegenhed i løsningen af en overordentlig kompliceret opgave, som placerer hans projekt adskilligt højere end de øvrige konkurrenceprojekter. Af konkurrenceprogrammet fremgik det, at der ville blive lagt betydelig vægt på projekternes økonomi og mulighed for udbygning. Når det ved den endelige bedømmelse ikke blev disse to hensyn, der afgjorde konkurrencen, men i høj grad projektets arkitektoniske kvaliteter, skyldes det ikke mindst den højt kvalificerede dommerkomité. Men da den har rådført sig med en række eksperter på de nævnte områder, må man tro, at førstepræmieprojektet heller ikke på disse områder rejser uløselige problemer. Dommerkomitéen har ganske vist taget det forbehold, at hvis det ved en nærmere granskning skulle vise sig umuligt at gennemføre førstepræmieprojektet, vil de to andenpræmier kunne lægges til grund for et projekt. Men det må forekomme alle at være en utilfredsstillende løsning, hvis universitetsanlægget skal formes over et kompromis.

Foruden de her viste projekter blev indkøbt et forslag af arkitekterne SAR Hans Fog, Curt Laudon og Bent Sahlin, Stockholm, med arkitekt SAR Göran Kocken som medarbejder. Endvidere indkøbtes et forslag af arkitekt SAR Anders Tengbom, Stockholm, med arkitekt SAR Karl Schollin og arkitekt M.A.A. Kai Aage Lauridsen Vang som medarbejdere. Endelig indkøbtes et forslag af arkitekt SAR Erik Uluots, Stockholm. Disse projekter er tilligemed de øvrige udførligt omtalt i SAR:S Tävlingsblad 2/1961.

I dommerkomitéen sad: professor Paul Hedqvist, generaldirektör Sixten Larsson, statssekreterare Hans Löwbeer, byggnadsrådet Ragnar af Malmborg, professor Håkon Nial, stadsbyggnadsdirektör Göran Sidenbladh samt arkitekt M.A.A. Vilhelm Wohlert, som erstattede professor Kay Fisker, der var blevet forhindret.

Uddrag af dommerkomiteens betænkning

Ett av huvudsyftena med den förevarande idétävlingen har varit att få en belysning av möjligheterna att på bästa sätt tilgodose de krav i fråga om funktionsförmåga, som ansetts böra uppställas på en modern universitetsanläggning, anpassad såväl för en kraftigt expanderande undervisningskapacitet med ett alltmera differentierat och samtidigt mellan skilda ämnen integrerande innhåll i undervisningen som för en dynamisk forskning. Innan prisnämnden erinrar om de programkrav, som angivits utifrån en sådan målsättning och vissa därmed sammanhängande synpunkter, bör emellertid först understrykas det självklara förhållandet, att tävlingen kommit till stånd också för att belysa möjligheterna att inom det anvisade området tillgodose nämnda programkrav på ett från arkitektoniska och stadsplanemässiga synpunkter tilfredsställande sätt, och därmed skapa en stimulerande arbetsmiljö liksom även ge uttryck för vårt lands vilja och förmåga till en fullvärdig insats på den andliga odlingens område.

De mera nyttobetonade krav, som utgör en väsentlig bakgrund för prisnämndens ställningstaganden, har utförligt redovisats i tävlingsprogrammet och däri åberopade handlingar av skilda slag, bl.a. den av riksdagen antagna propositionen om universitetets successiva utflyttning til Frescati. Prisnämnden vill här i korthet erinra om vad de viktigaste av dessa krav åsyftar, nämligen dels en utrymmesdisposition, som både främjar en intern samverkan och möjliggör ett vidgat samarbete utåt, dels möjligheter till sambruk av hörsalar, seminarier, laborationslokaler, verkstäder och liknande utrymmen, dels utrymmeselasticitet särskilt för experimentella ämnen, dels möjligheter till förenklade byggnader i syfte att nedbringa investe-

ringskostnaderna och underlätta en snabb utflyttning av universitetet till Frescati, dels ock självfallet möjligheter till en successiv sådan utflyttning. Prisnämnden vill här understryka, att dessa programkrav naturligtvis inte kan uppfattas såsom absoluta i den meningen, att de var för sig måste kunna eller ens borde kunna maximalt tillgodoses inom ramen för ett i samtliga avseenden idealiskt förslag. Det optimala, som jämväl skall inrymma en tillfredsställande arkitektonisk kvalitet, innefattar i själva verket en lösning, som med nödvändighet kräver avrundande jämkningar och sammanvägningar mellan de olika ifrågavarande programkraven.

Svårigheterna att göra denna helhetssammanvägning på ett riktigt sätt har fått en allsidig belysning genom åtskilliga tävlingsförslag. Så har exempelvis vissa författare i alltför hög grad inriktat sig på en utrymmesdisposition, som särskilt avser att främja den interna samverkan, och följaktligen föreslagit storbyggnadskomplex, som å andra sidan mer eller mindre självklart kommit att på ett inte godtagbart sätt undanskjuta möjligheterna till utrymmeselasticitet för framför allt de experimentella ämnena och inte heller tillgodoser det synnerligen viktiga kravet på möjligheter til successiv utflyttning. Andra sidor av problematiken i sammanvägningen belyses av de förslag, som väl bl.a. i syfte att möjliggöra förenklade byggnader och låga investeringskostnader arbetat med en starkt utbredd låghusbebyggelse, och som därigenom helt naturligt inte kunnat på bästa sätt tillgodose kravet på goda möjligheter till intern samverkan. Flera andra exempel kunde här anföras på liknande svårigheter att göra en riktig syntes av de ifrågavarande programkraven, vilka uppenbarligen delvis motsäger varandra.

Tävlingsmaterialet ger naturligt nog en intressant belysning av skilda uppfattningar om monumentalitet i byggnadskonsten. Universitetsanläggningens storlek medför, att det är svårt att finna en lösning, som inte starkt dominerar landskapet. Anläggningens samhälleliga ändamål synes för flera av de tävlande ha rättfärdigat, motiverat eller krävt att dess gestalt görs mäktig och imponerande. Närheten till naturhistoriska riksmuseet tycks ytterligare ha aktualiserat dessa problemställningar. Bland tävlingsförslagen finns många olika typer och lösningar. Några av de tävlande har till den grad fångats av lockelsen att göra en stor monumental anläggning, att de åsidosatt viktiga funktionskrav. Flertalet förslag av denna karaktär hör till de mindre intressanta eller mindre värdefulla. I motsats härtill visar några förslag genom en starkt utbredd lågbebyggelse en form, som otillräckligt markerar universitetets karaktär och uppgifter.

Förslag, som genomgående innefattar utpräglad lågbebyggelse, medför knappast den önskvärda balansen mellan universitets- och museibyggnaderna; härför krävs en universitetsanläggning, som till någon del innefattar mer eller mindre höga dominanter.

Härutöver vill prisnämnden beröra ytterligare några spörsmål av mera allmänt intresse.

Beträffande kommunikations- och parkeringsproblemen har förslagits många olika lösningar. De mest radikala förslagen går ut på att kör- och gångtrafik hålls åtskilda antingen genom att universitetsbyggnaderna placeras på ett stort däck, under vilket parkering och körtrafik sker eller genom att parkering sker på byggnadernas tak. Även om dylika lösningar på längre sikt synes eftersträvansvärda med hänsyn till den ökade bilismen och på grund av de nuvarande knappa marktillgångarna, kan de dock inte utan en närmare granskning av problemet antagas vara ekonomiskt realistiska. Detsamma gäller i viss mån sådana förslag, som förutsätter parkeringsanordningar i jättegarage. Det får med hänsyn till byggnadsekonomien enligt prisnämndens mening tills vidare i första hand förutsättas, att flertalet parkeringsplatser anordnas utomhus, varvid en utspridning av parkeringsområdena i anslutning till olika bebyggelsegrupper synes lämpligast.

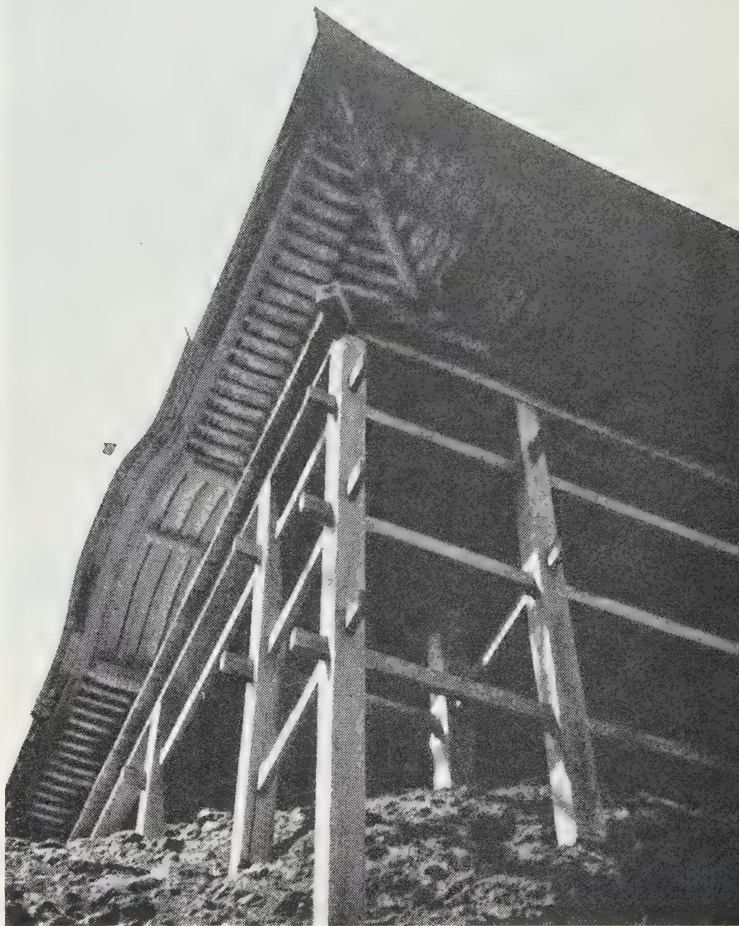
Prisnämnden har låtit verkställa en ekonomisk analys, som nämnden med hänsyn til tävlingens idékaraktär ansett böra begränsas till en jämförelse mellan byggnadsvolymer och våningsytor. Det är givetvis omöjligt att på grundval av det mycket heterogena tävlingsmaterialet rättvist bedöma den ekonomiska innebörden av de olika förslagna lösningarna. Byggnaderna i de förslag, som prisnämnden underkastat en mera ingående slutlig granskning, såväl som byggnaderna i åtskilliga andra förslag, synes kunna uppföras med standardiserade byggnadselement. Att göra en rättvis bedömning av de olika förslagens kubikmeterkostnad har inte varit möjligt. Om man undantar vissa förhållandevis särpräglade förslag, ger inte heller variationerna i kubikkostnad någon anvisning på förslagens ekonomiska konsekvenser. Av väsentligt större betydelse är den totala byggnadsvolymen resp. våningsytan, samt relationerna mellan dessa tal och den i programmet begärda våningsytan. Även här är det emellertid svårt att göra en rättvis jämförelse, då rumsmodulerna i de olika förslagen varierar avsevärt.

I anslutning till sitt beslut anförde prisnämnden följande:

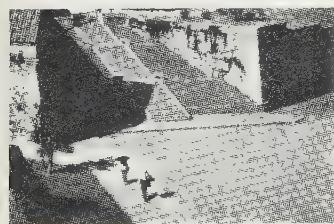
Av utlåtandet beträffande förslag „14517“ framgår, att detta förslag har ett idémässigt överlägset grepp om uppgiften. Med hänsyn härtill har nämnden ansett forslaget böra erhåla första pris i denna idétävling. Som framgår av den redovisande bedömningen, är det emellertid tveksamt om detta förslag med avseende på utbyggnaden och kostnadsmässiga konsekvenser verkligen bör läggas till grund för vidare bearbetning. För ett slutligt ställningstagande härvidlag fordras en noggrann teknisk-ekonomisk utredning. Nämnden förordar att en sådan kommer till stånd.

Skulle denna utredning visa ett sådant resultat, att förslag „14517“ befinnes icke böra läggas till grund för det fortsatta arbetet på planen för universitetsanläggningen i Frescati, föreslår nämnden att till grund för en sådan plan lägges de väsentliga idéer, som framkommit i förslagen „15357“ och „11970“, med beaktande tillika av bl.a. en del värdefulla detaljutredningar och uppslag särskilt i förslag „73159“.

Efter konkurrencens afslutning har førstepræmietageren udarbejdet en redegørelse, der illustrerer en række af de arkitektoniske virkninger, projektet tilsigter. Vi bringer på de følgende sider et uddrag heraf

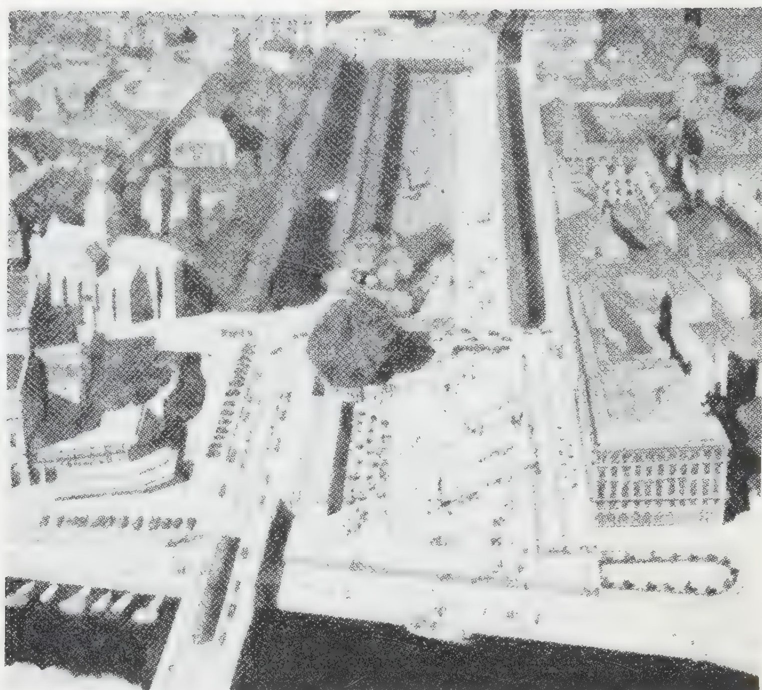
Spillet mellem det artificielle landskab og den omgivende natur illustreres karakterfuldt i dette billede, hvor naturen bevæger sig i stærk kontrast til det rolige, geometriske dæk.

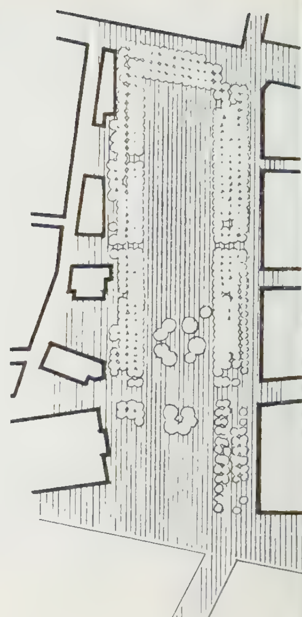

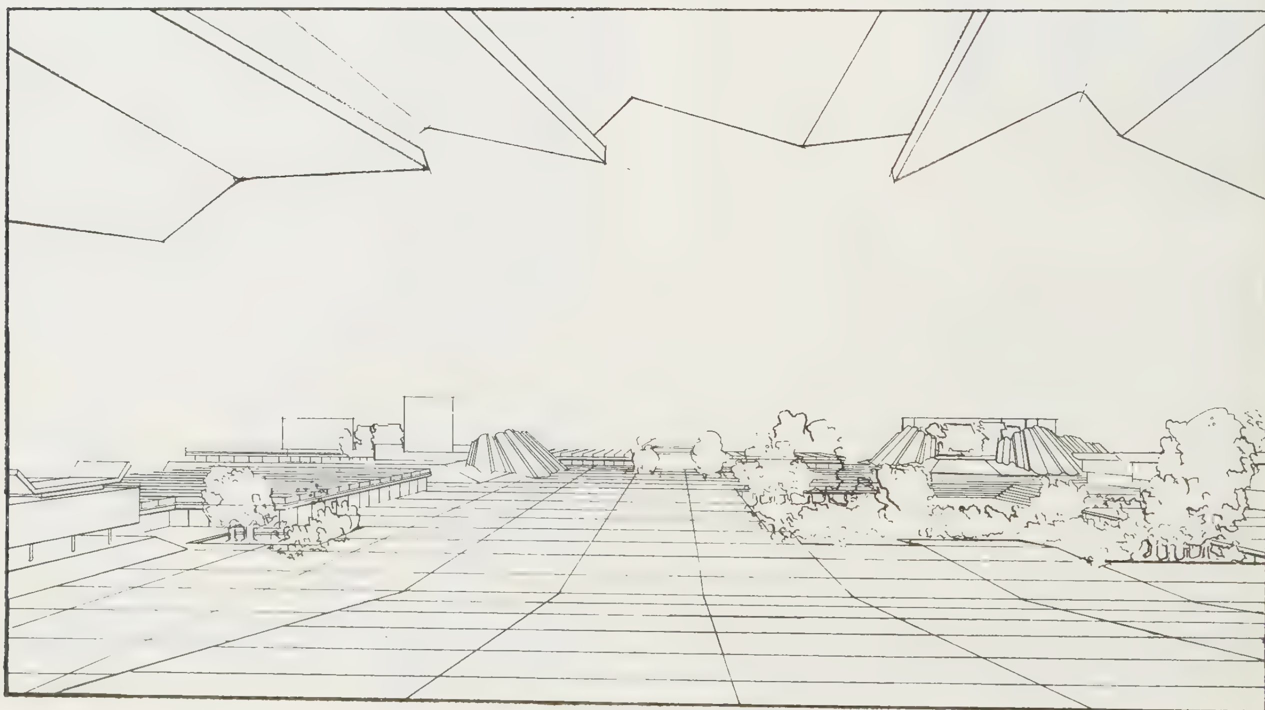
I det store dæk, der rytmisk stiger og falder i forhold til det naturlige landskabs bevægelser spiller ramper en afgørende arkitektonisk rolle. Ikke alene den store opfartsrampe, men også de rampe-skråninger, der forbinder de forskellige højdeniveauer, vil medvirke til at give anlægget en helstøbt og monumental holdning

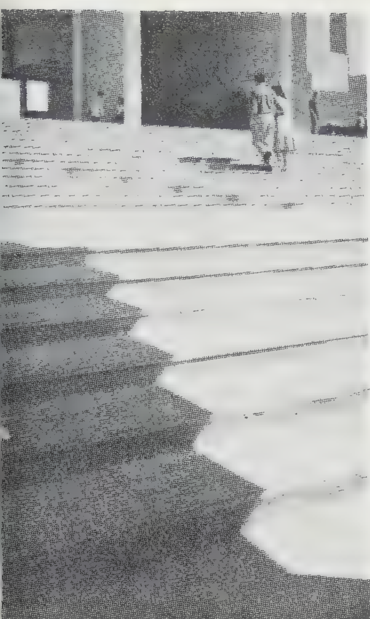

For at anskueliggøre projektets størrelsesorden, er det sammenlignet med et karakteristisk stockholmsk anlæg, „Kunstträdgården". Med sine høje sidevægge og rækker af træer, opfattes „Kunstträdgården" som et relativt stramt og retningsbestemt rum –

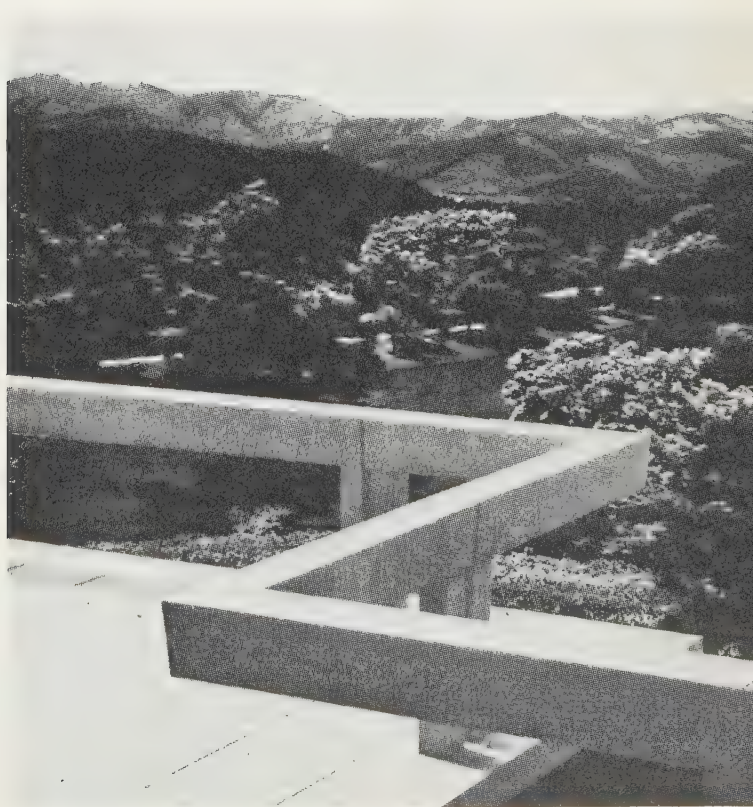
– mens „Det store dæk" med sine lave bygninger, vil få en mere levende karakter, fastholdt af de markante bygninger på de tre højdedrag

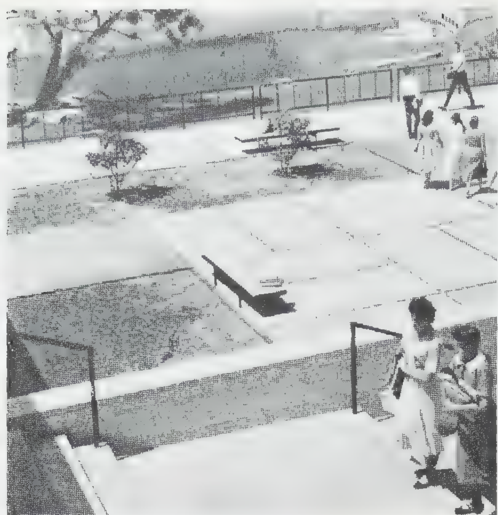

Ramperne forsynes i de afgørende trafiklinjer med trin, og de store vandrette flader vil sammen med de skrå planer og trapperne fastholde ideen om et storslået artificielt landskab

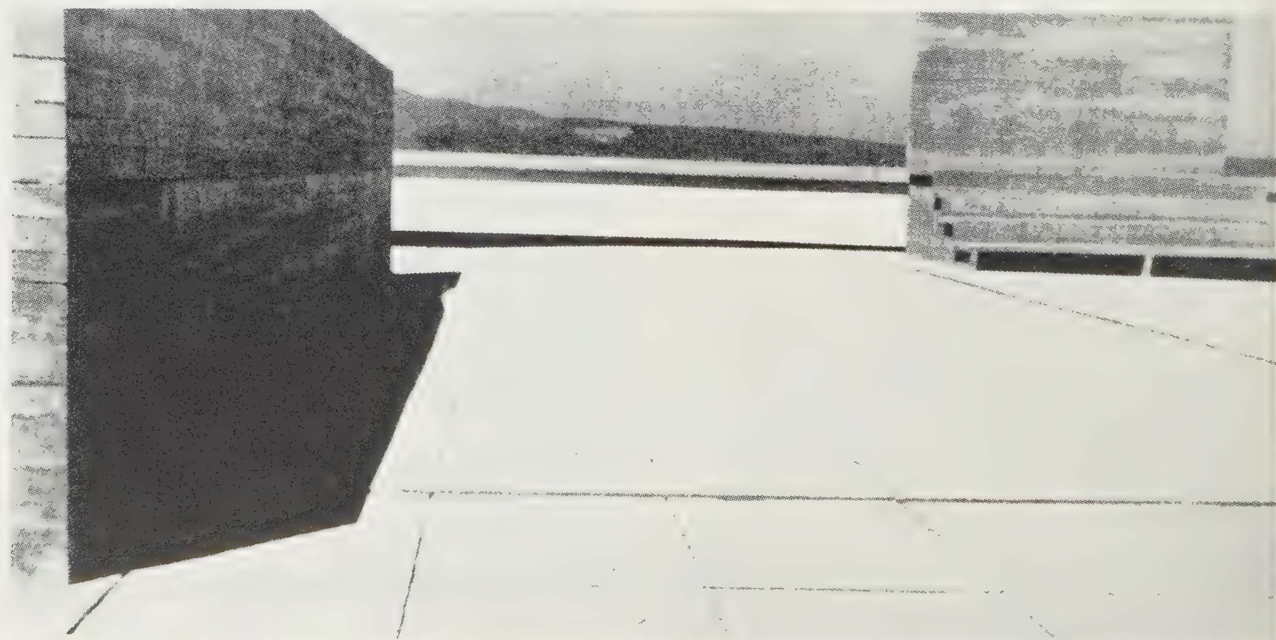

Det store sammenhængende dæk forsynes med ganske enkelt og kraftigt formede rækværker, således at kontrasten mellem dækket og naturen ikke forstyrres

Det er en arkitektonisk opgave at udvælge de forskellige betonoverflader, belægninger græs, planter og sammensætte dem til et harmonisk og storslået hele

For at få det store dæk til at „leve", er det nødvendigt at behandle dækkets overflade smukt og afvekslende. Det artificielle landskab kan rumme mange forskellige miljøer lige fra det mest intime haveanlæg med træer, buske og fontæner til det mest storslåede og strengt geometriske landskab

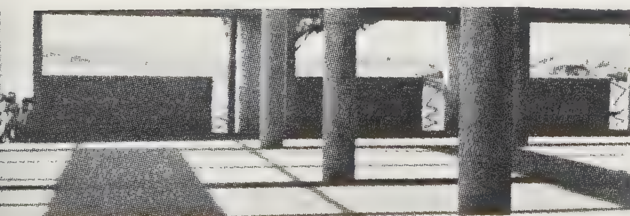

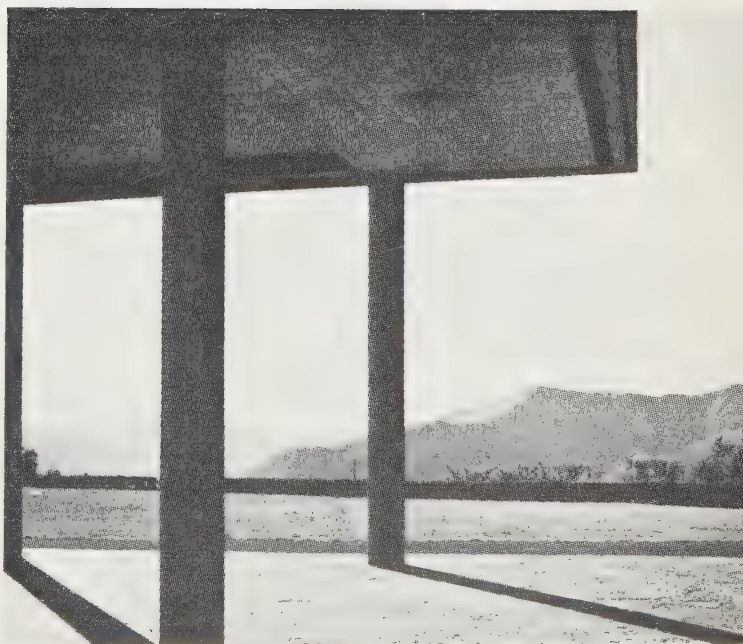

Haveanlæg spiller en meget stor rolle i anlægget. Dækket tænkes udstyret med plantebede til græs og buske og forsynet med smukke opholdspladser for de studerende.
Klipper, træer og buske bevares i størst muligt omfang og vil gennem en nænsom behandling og supplering med nyplantninger blive af stor æstetisk og rekreativ værdi

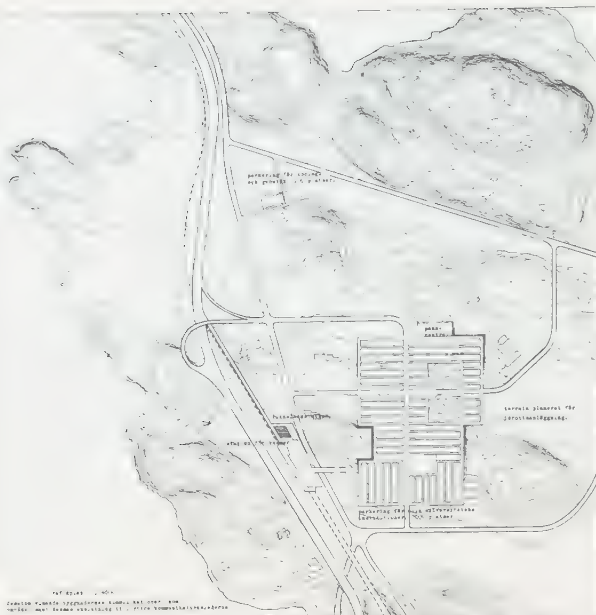
Selv en storslået natur og nok så smukke bygninger ødelægges let af kæmpeparkeringspladser med hundredvis af biler. De lange gangafstande fra bil til arbejdsplads bliver et dagligt irritament ikke mindst i vinterhalvåret. En af løsningerne på disse problemer er et parkeringshus, der imidlertid let bliver et altfor dominerende element i større anlæg.
Parkeringsetagen vil fremtræde som en etage i et parkeringshus med betonsøjler og dragere.
Selve rummet vil virke afvekslende og tiltalende med sit lys- og skyggespil fra gårdene og fra udsparingerne i dækket til træer og buske

Henning Larsen, medarbejdere Finn Karlsson, Knu Munk, Finn Groes Petersen, Knud Rasmussen og Jen P. Storgaard: Universitet i Stockholm.

Konkurrenceprojekt (mrk. 14517) tildelt 1. præmie

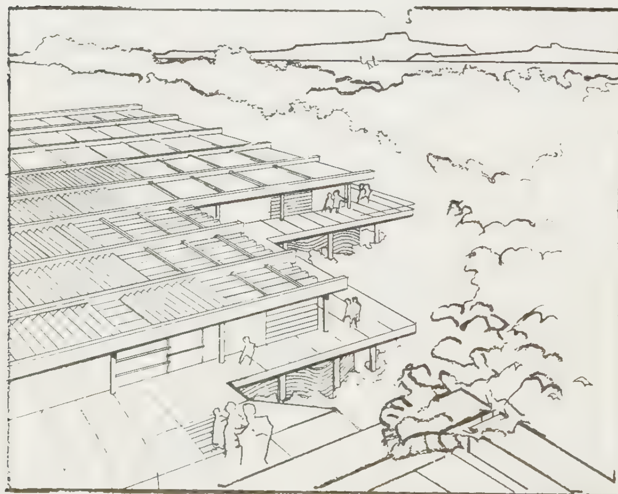
Trafikplan, mål ca. 1: 25000

Dommerkomiteens bemærkninger

Genom att förlägga universitetsstaden på ett stort sammenhängande plan, ett väldigt däck, som rytmiskt stiger och faller i förhållande till det naturliga landskapets höjder och dalsänkor, har författaren dragit den yttersta konsekvensen av önskemålet, att gångtrafiken och körtrafiken utan att korsa varandra, var för sig skall kunna nå samtliga delar av universitetet. Därvid uppnår förslagsställaren, att inom det till förfogande stående området plats erhålles för parkeringsyta långt utöver programmets fordringar utan att detta inverkar menligt på landskapet. Författaren har på ett i och för sig utomordentligt intressant sätt löst detta svåra problem.

I förslagets „storslaget artificiella landskap" har författaren mästerligt modellerat de olika byggnadsgrupperna i relation till däckets höjdförskjutningar, samtidigt som han har understrukit kontrasten mellan människoverk och natur, genom att spara ut ytor i betongdäcket för klippor och träd.

Anläggningens dominant utgöres av kårhuset med aula, som bygges samman med ett höghus. Mittområdet inramas av låga en- och tvåvåningsbyggnader, mot vilka föreläsningssalarna fram-

Perspektiv af laboratoriebygning illustrerende principperne ved anvendelsen af prefabrikerede komponenter

häver sig som uttrycksfulla kristalliska formationer, som växer fram ur ramperna. Mot öster, mellan kårhus och juridik, är humaniora och samhällsvetenskap placerade, väster om matematik ligger fysik, norr och söder härom kemi, meteorologi, etnologi och geografi. Administrationen är förlagd i en upplyftad 2-våningsbyggnad nära den uppfartsväg, som förbinder universitetet med området kring naturhistoriska riksmuseet. Zoologi och genetik är placerade i en särskild byggnad norr om museet.

Utgången från tunnelbanan är klar och utmärkt placerad, men däremot råder det osäkerhet beträffande den norra tillfartsvägens relation till den stora uppfartsrampen.

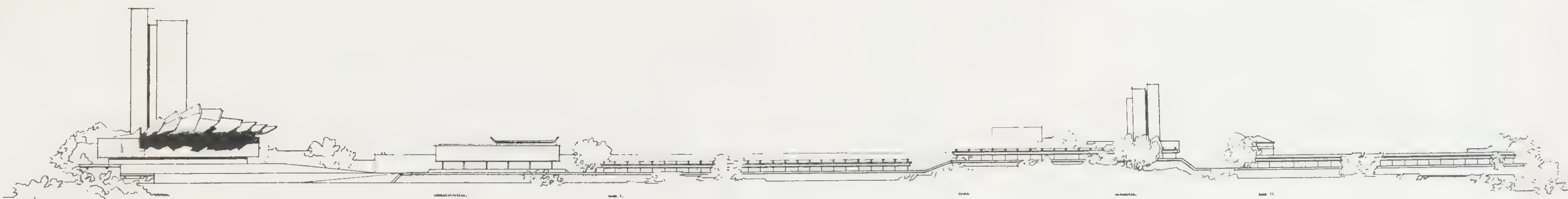
Om den befintliga lantbrukskemiska byggnaden bör bevaras, är i detta fall problematiskt. Att i enlighet med förslaget återuppföra byggnaden på det upplyfta planet är inte lämpligt.

Takkonstruktionerna i de låga laboratoriebyggnaderna är idérika, men knappast genomförbara i det stockholmske klimatet. Att för laboratorier anordna överljus som belysningskälla är dock godtagbart, och idén med atriumgården, vars planteringar man har utsikt över, är sympatiskt. Principen för framtida utökningar framgår däremot inte klart, och utvidgningar borde snarare i huvudsak ske genom utvidgningar av däcket, varigenom man i stort sett skulle bibehålla den rätta balansen mellan bebyggda ytor och parkeringsytor.

Förslaget tillgodoser uppenbarligen kravet på möjligheter till intern samverkan samt till sambruk av hörsalar, laborationsutrymmen, verkstäder och liknande utrymmen. Utrymmeselasticiteten för de experimentella ämnena och utbyggnadsmöjligheterna i övrigt har – såvitt prisnämnden vid sitt arbete kunnat bedöma – påtagliga begränsningar. Vad förslaget kostnadsmässigt verkligen kan innebära, synes icke möjligt att konstatera utan en mycket noggrann ekonomisk kalkyl. Prisnämnden, som icke haft tillfälle att låta utföra en dylik, är för sin del benägen antaga, att ett utförande av det föreslagna däcket är förenat med förhållandevis dryga kostnader medan förslaget, i vad det gäller själva byggnaderna, synes uppfylla programmets krav beträffande möjligheter till förenklade byggnadskonstruktioner och låga byggnadskostnader.

Sammanfattningsvis kan sägas, att det väl genomarbetade förslaget ur arkitektonisk synpunkt är av en mycket hög klass och av ett konstnärligt format, som går långt utöver det sedvanliga.

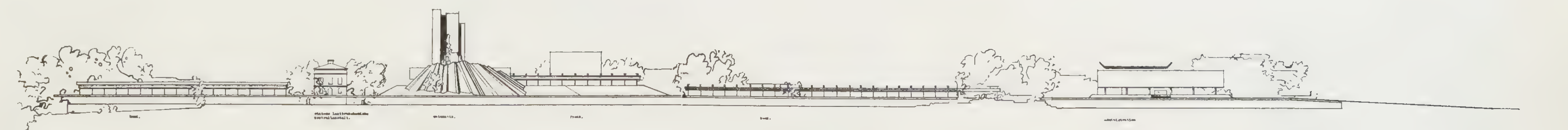
Beliggenhedsplan, 1:5000

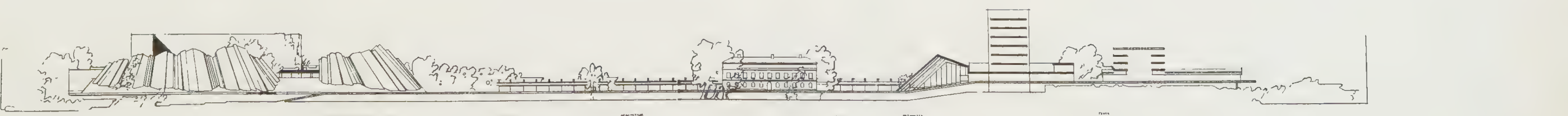
Facade mod vest. Kårhus med restaurant og klublokaler længst til venstre

Snit gennem kårhus og dæk, set mod øst. Længst til højre auditorier (nederst til højre på planen)

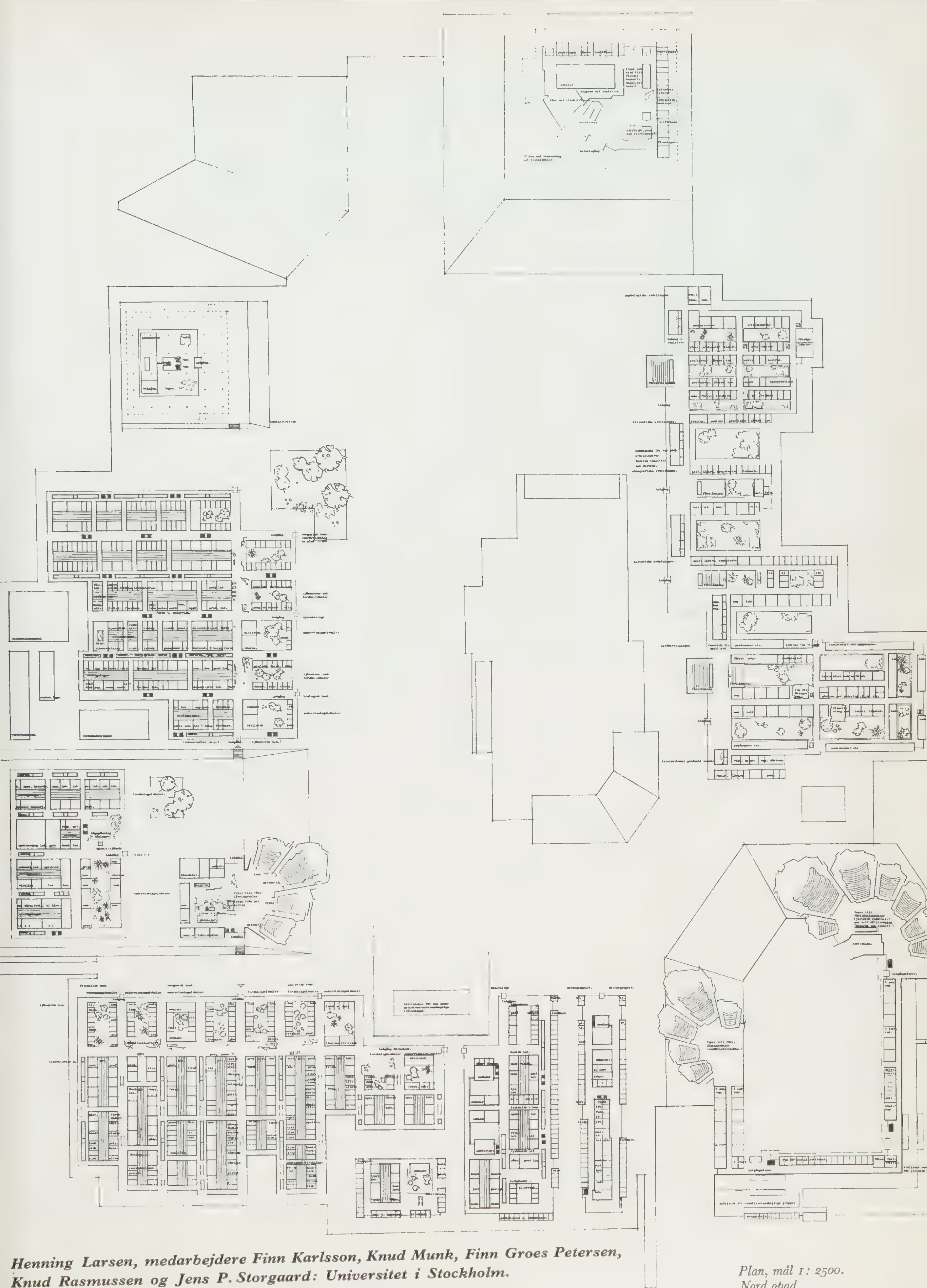

Snit mod vest. I midten den mindre, vestlige auditoriegruppe

Snit, set mod syd, gennem dæk og vestlige auditoriegruppe. Længst til venstre den store, østlige auditoriegruppe

Facader og snit, mål 1 : 2500

Henning Larsen, medarbejdere Finn Karlsson, Knud Munk, Finn Groes Petersen, Knud Rasmussen og Jens P. Storgaard: Universitet i Stockholm.

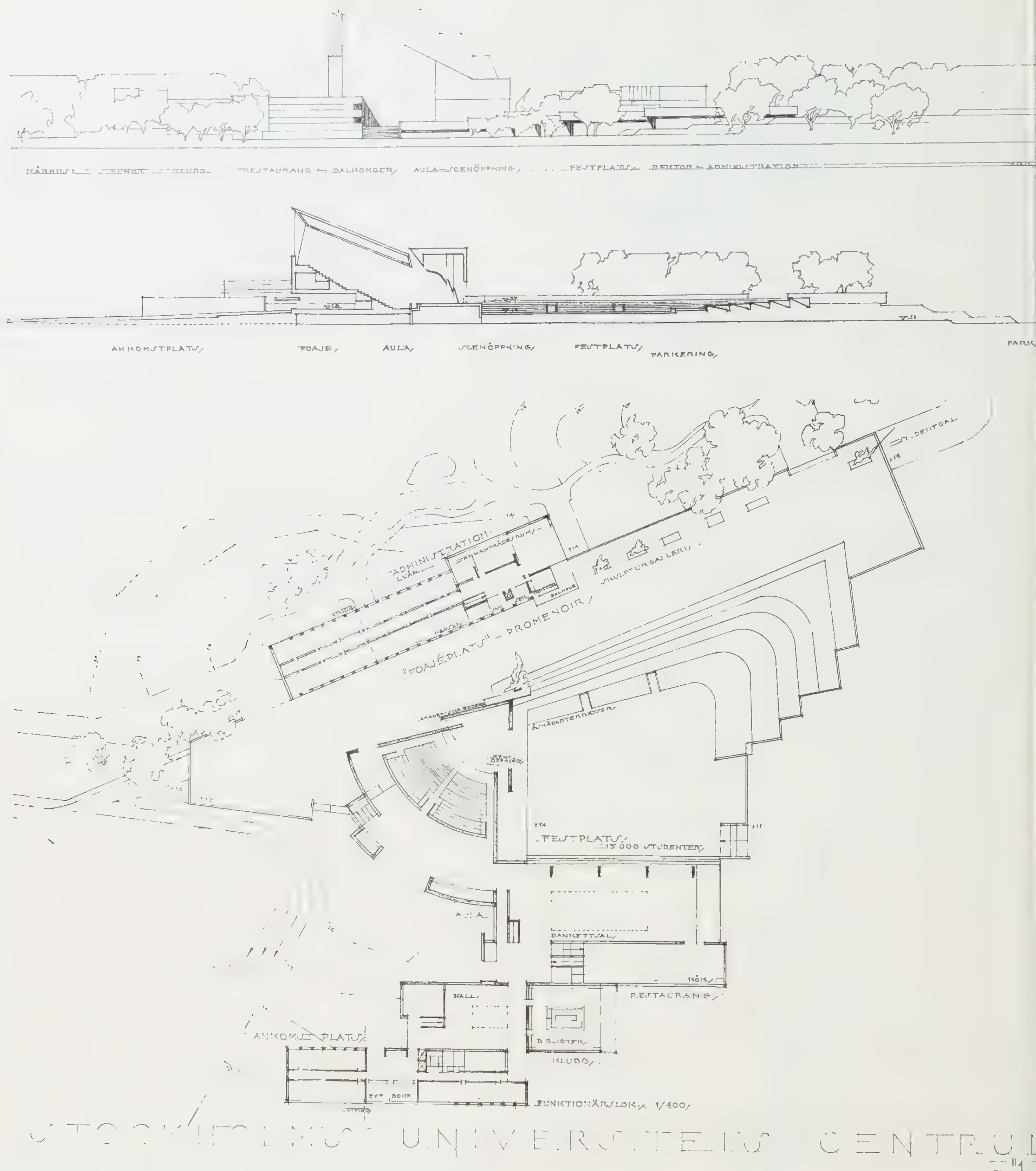
Konkurrenceprojekt tildelt 1. præmie

Plan, mål 1 : 2500. Nord opad

Jean-Jacques Baruël og Paul Niepoort: Universitet i Stockholm.
Konkurrenceprojekt (mrk. 11970) tildelt 2. præmie

Beliggenhedsplan, mål 1 : 5000

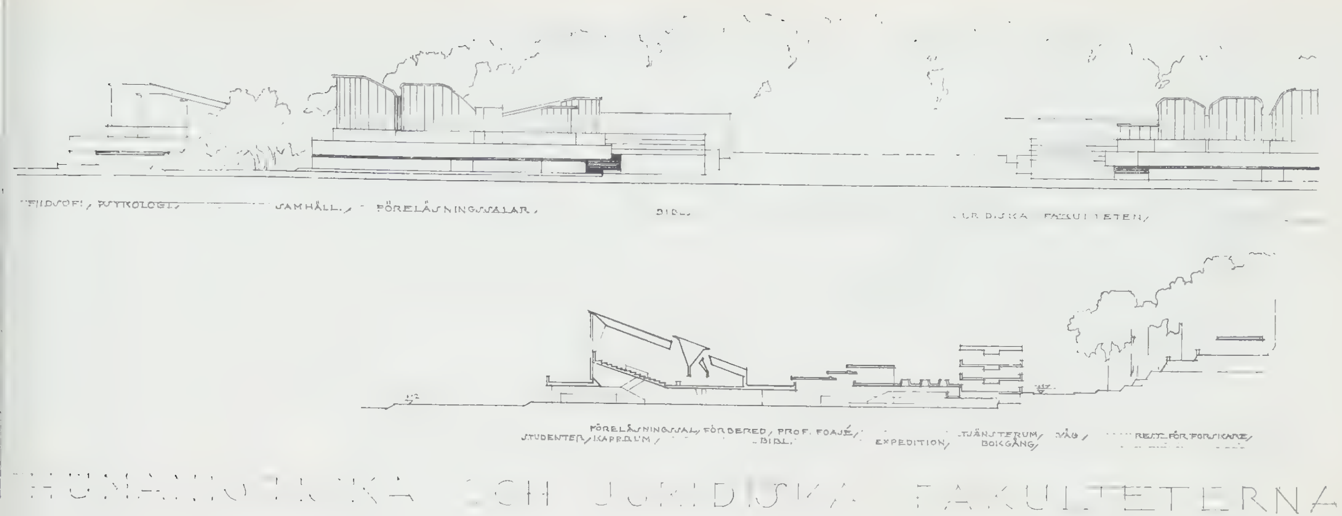

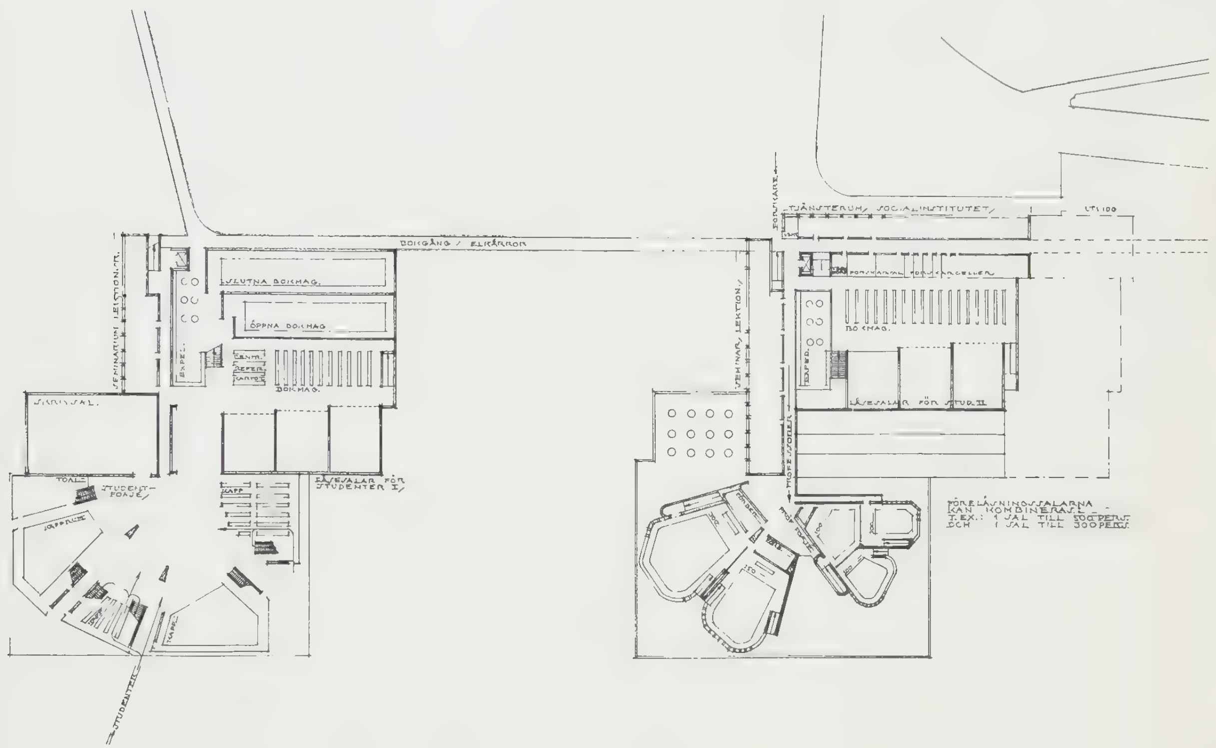
Jean-Jacques Baruël og Paul Niepoort: Universitet i Stockholm. *Konkurrenceprojekt tildelt 2. præmie*

Dommerkomiteens bemærkninger

Den genom tävlingsområdet från nordväst till sydost löpande dalen, av författaren kallad „Studentdalen", med sin naturliga fortsättning österut ned mot Laduviken har inspirerat författaren till ett fritt och okonventionellt grepp på uppgiften. På randen av den kulle som begränsar dalen i nordöst har i ett mjukt band placerats humaniora, samhällsvetenskap och juridik med föreläsningssalarna gruppvis samlade i klasar ut mot dalen. I plan och uppbyggnad har denna del fått en god lösning och en spirituell arkitektonisk form. Längs dalens västsida intill naturhistoriska riksmuseet och nobelinstituten samt omkring lantbrukskemiska byggnaden har de naturvetenskapliga ämnesgrupperna placerats med mineralogi och zoologi längst i norr och fysik och kemi i söder. Dessa har fått en ensartad utformning, som ur funktionssynpunkt är god men som åtminstone beträffande de på Vegaplatsen och närmast därintill belägna byggnaderna på grund av en viss monotoni avviker från det arkitektoniska greppet i övrigt. Matematiska institutionen bildar övergång mellan de norra och södra byggnadsgrupperna. Närmast intill de senare och dominerande dalen söderifrån ligger kårhus och administration med aulan som en värdefull arkitektonisk accent i denna levande universitetsmiljö. Mot terrassanordningarna i den föreslagna „torganläggningen" ställer man sig liksom förslagsställaren en smula tveksam.

Dalen är helt reserverad för gångtrafik. Fordonstrafiken är hänvisad till separata tillfartsleder. I förhållande till de relativt små

SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA GRUPPEN

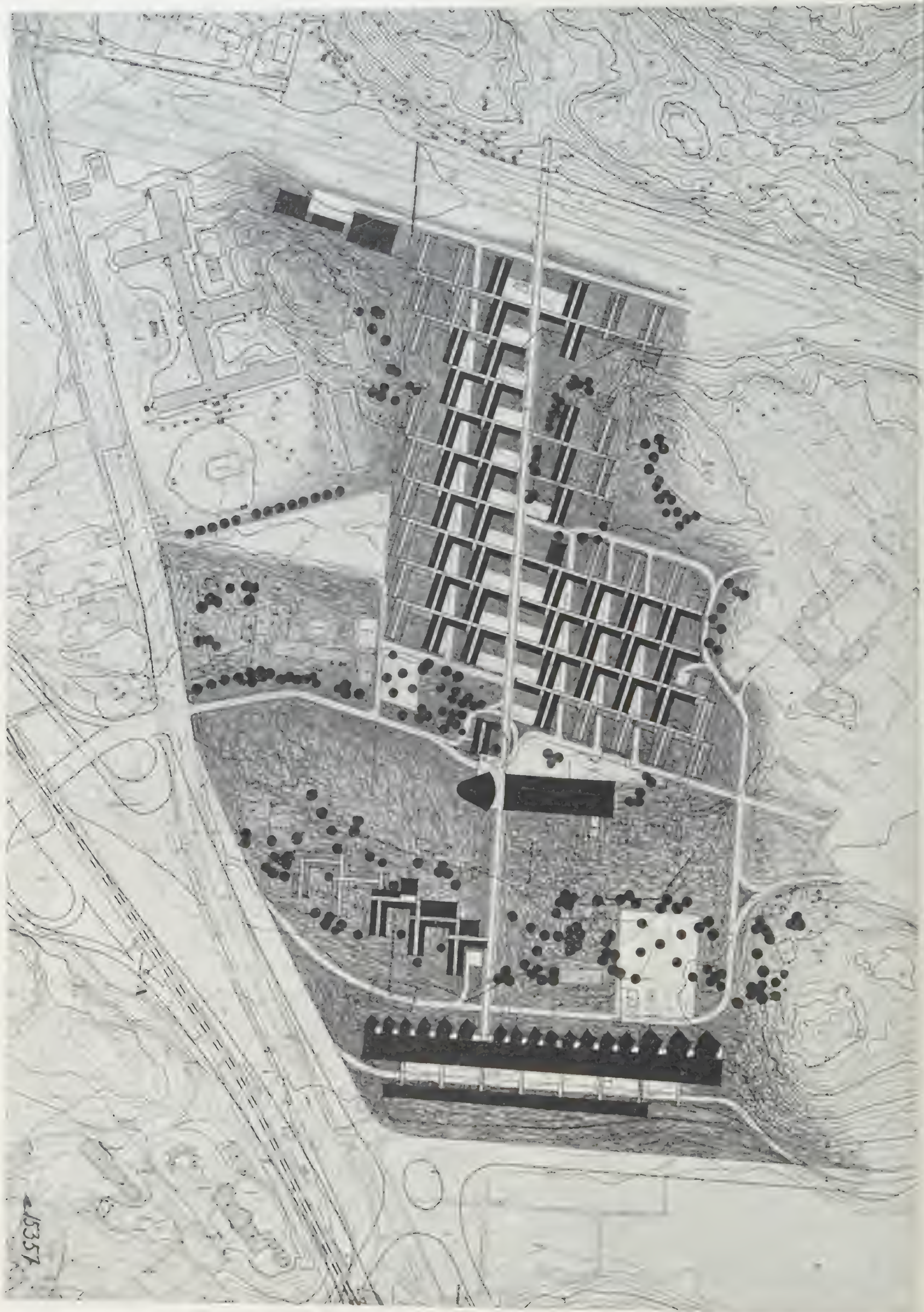
Planer, facader og snit, mål 1:1600

byggnadsenheterna och deras placering verkar de stora parkeringsplatserna – på modellen missvisande markerade med förhöjda fanerbitar – störande; särskilt den i sydöst.

Förslaget innebär en markerad uppdelning av utrummena för de olika ämnesgrupperna på skilda byggnadsenheter, vilket knappast främjar möjligheterna till intern samverkan samt till sambruk av hörsalar, laborationsutrymmen, verkstäder och liknande utrymmen. Uppsplittringen motverkas dock i viss mån av „bokgångar" och tunnlar; av företedda tävlingshandlingar framgår emellertid inte om några sådana förbindelseleder föreslagits skola komma till stånd mellan de skilda utrymmena för de matematisk-naturvetenskapliga ämnesgrupperna (utom beträffande kemibyggnaderna).

Utrymmeselasticiteten för de experimentella ämnena är tillräcklig och välplanerad; utbyggnadsmöjligheterna är överhuvudtaget lämpliga och lätttillgängliga. Företedda tävlingshandlingar i förening med vad författaren anfört om byggnadssätt o. d. tyder på att förslaget – som innefattar relativt ensartade planlösningar och byggnadstyper – inrymmer vissa möjligheter till förenklade byggnader och låga investeringskostnader. Förslaget gër goda möjligheter till en successiv utflyttning.

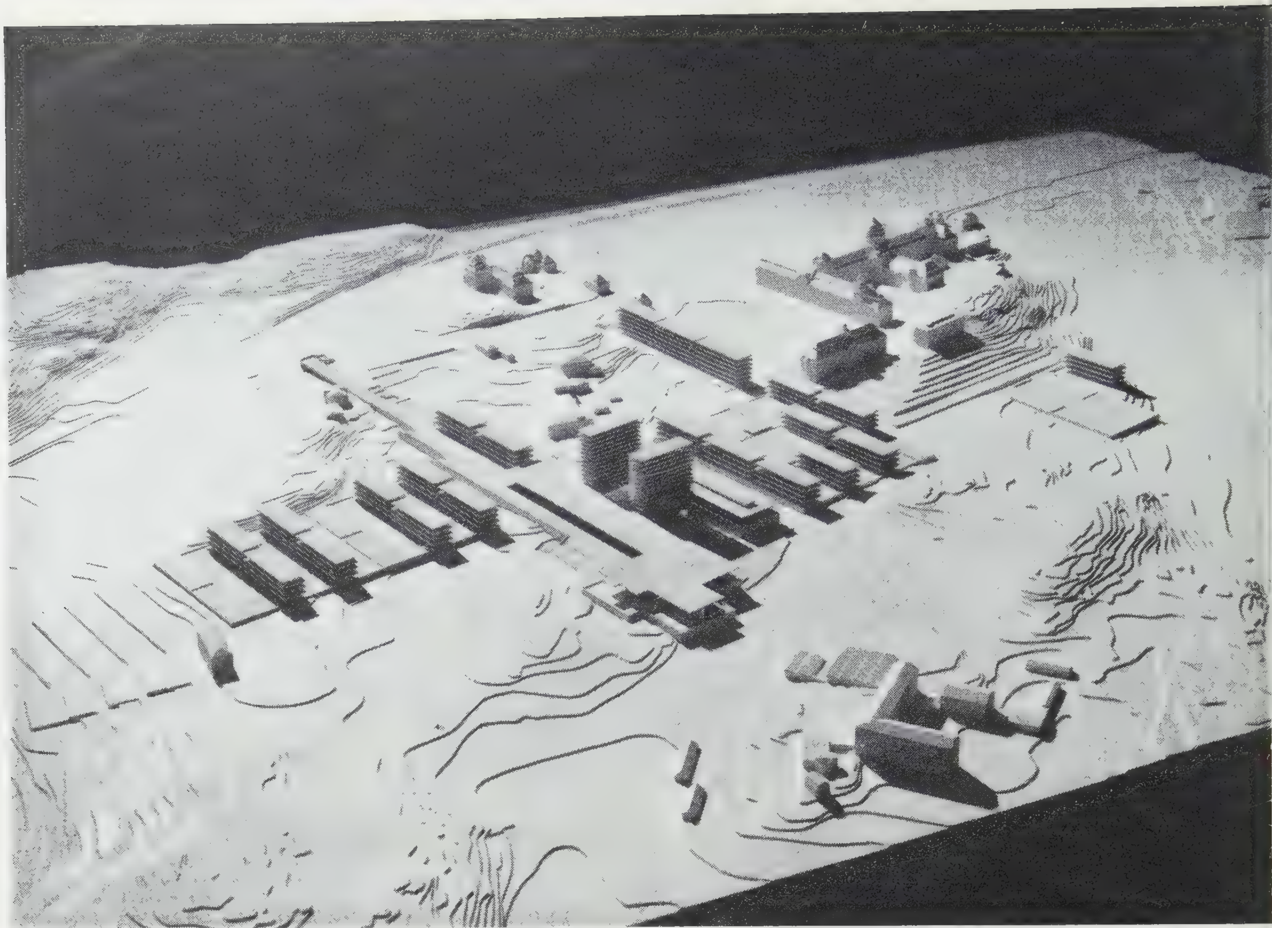
Anläggningen har fått en fri och stimulerande arkitektonisk gestaltning beträffande såväl byggnadernas utformning som deras samklang med landskapet. Detta omdöme gäller särskilt byggnaderna för humaniora, samhällsvetenskap och juridik i områdets nordöstra del.

David Helldén, medarbejdere Jørgen Kjærgaard og Andrejs Legzdin: Universitet i Stockholm. *Konkurrenceprojekt (mrk. 15357) tildelt 2. præmie. Beliggenhedsplan, mål 1:5000*

Åke E. Lindqvist, medarbejdere Nils Johansson, Fred Holtes og Conrad Yates samt ingeniørerne Jost Assmann, Lennart Lilljha og Sven Erik Martinsson: Universitet i Stockholm. *Konkurrenceprojekt (mrk. 73159) tildelt 3. præmie.*
Beliggenhedsplan, mål: 1 : 5000

Halldor Gunnlögsson og Jørn Nielsen: Universitet i Stockholm. *Indkøbt konkurrenceprojekt (mrk. 51060)*

Dommerkomiteens bemærkninger

Anläggningens huvudentré är inriktad mot tunnelbanestationen, från vilken man går över Roslagsvägen på en terrass förbi administrations- och funktionärslokaler fram till kårhuset. På vägen passeras en stor foajé, till vilken anknutits två femton våningar höga byggnader för juridik respektive humaniora. I norr står dessa i förbindelse med bibliotek och större undervisningslokaler. Norr därom ligger fysik, matematik, geografi, samhällsvetenskap och mineralogi. Mitt i denna byggnadsgrupp ligger lokaler för samhällsvetenskapligt bibliotek. Längst i norr ligger meteorologi och längs Vegaplatsens sydsida zoologi och genetik. Längst i söder ligger kemi. Överensstämmelsen med lokalprogrammet är relativt god.

Expansionen tänkes ske dels genom tillbyggnad av vissa längor, dels genom nya byggnader, inpassade i luckor, lämnade i den första anläggningens schema. Innan utbyggnaden av den norra låghusgruppen är genomförd, kommer denna inte att ge ett färdigt intryck men likväl ha en godtagbar arkitektonisk hållning. Tillbyggnad föreslås även på Vegaplatsens västsida.

Trafiken med bil kommer på infarter i höjd med vetenskapsakademien och söderifrån i Fiskartorpsvägen. Bilplatser i det fria har förlagts i relativt små enheter i anslutning till bebyggelsen samt i garage under terrassen och angränsande byggnader. Vidare finns garage under gårdarna mellan de fyravåningsbyggnader, som inrymmer naturvetenskap m.m. Parkeringen blir på detta sätt mycket lättillgänglig. I bebyggda delar utnyttjas området hårt, men i gengäld lämnas stora partier orörda. Från kårhuset har man en fin kontakt med landskapet åt sydost. Anslutningen till naturhistoriska riksmuseet är god.

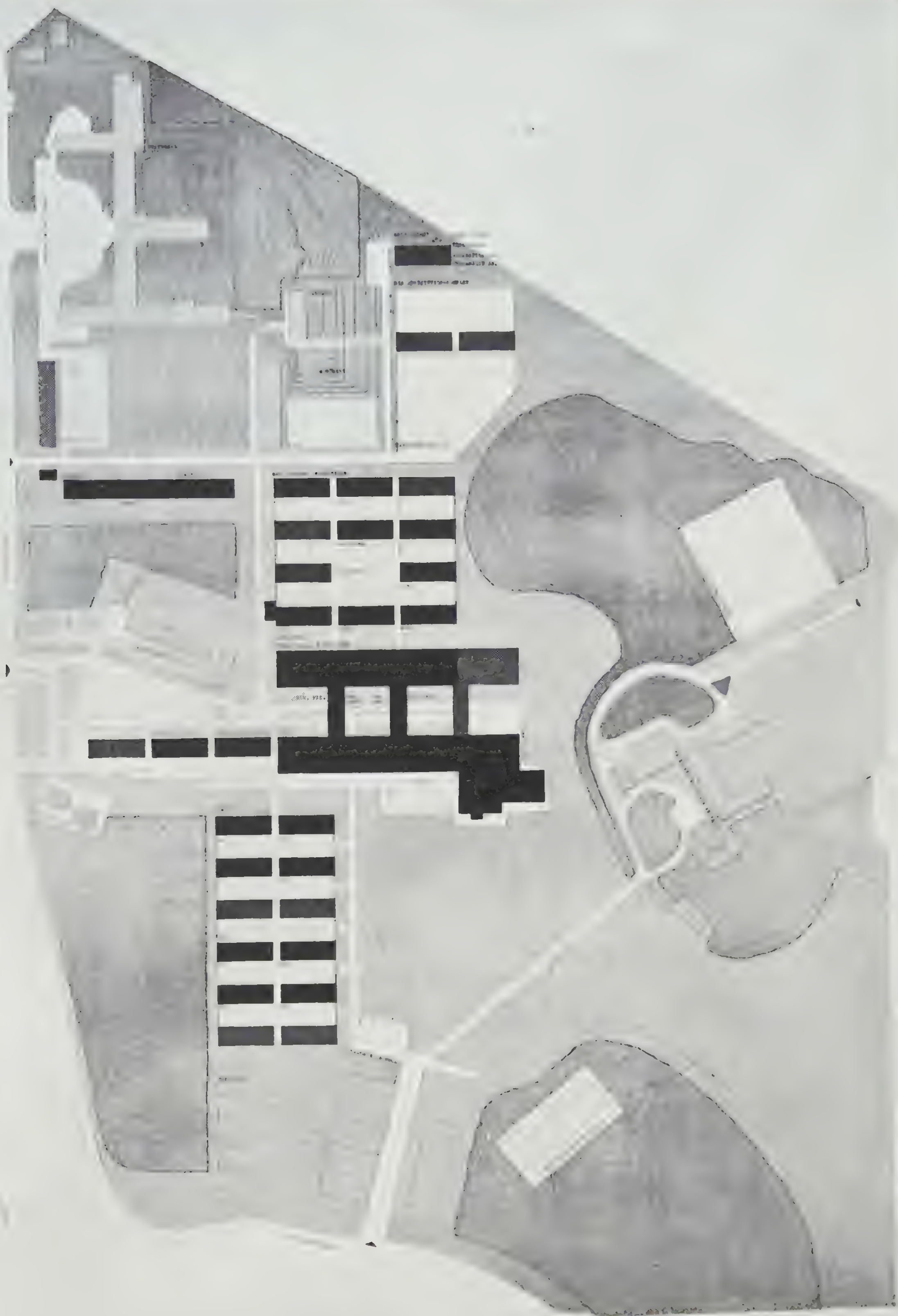
Förslaget visar en strikt fasthet i kompositionen, och författarens tankar om monumentalitet motsvaras av de föreslagna lösningarna. Anknytningen till tunnelbanan är klar och tilltalande. Körtrafikens villkor är något sämre. I underfarterna under de båda höghusen förefaller utrymmet att vara väl knappt.

Den föreslagna konstruktionsprincipen för fyravåningsbyggnaderna kommer att medföra en rad komplikationer. En byggnadsstomme av detta slag undergår elastiska förändringar. Konstruktionssättet har medfört stora våningshöjder (3,6 m). De lutande innertaken gör anslutningar till flyttbara mellanväggar och skåp svåra.

Förslaget uppfyller tillfredsställande kraven på möjligheter till intern samverkan samt till sambruk av hörsalar m.m.; utbrytningen av utrymmena för kemigruppen till ett särskilt komplex i områdets södra del är dock från dessa synpunkter mindre lyckad. Även om de föreslagna planlösningarna och byggnadstyperna är relativt ensartade, har förslaget dock en allmänutformning, som ger intryck av att författaren inte särskilt beaktat kraven på möjligheter till förenklade byggnader och låga investeringskostnader. Förslaget ger möjligheter till successiv utflyttning.

Förslaget har, bättre än många andra med bundna dispositioner, förenat en fast komposition med möjligheter till utbyggnad i etapper och i stort sett godtagbar utrymmeselasticitet för de experimentella ämnena.

Koncentrationen till områdets mitt gör, att universitetet inte hävdar sig så hårt i Djurgårdslandskapet, vilket är värdefullt. Grupperingen av bebyggelsen i allmänhet är tilltalande och vacker.

Beliggenhedsplan, mål 1 : 5000

Vor kulturarv

Vor kulturarv I–V. Redaktion: Per Krarup, Haakon Holmboe, Krister Gierow. Bind I, Kulturgrundlaget. A/S Forlaget for Faglitteratur – København, 464 s. illustreret. Kr. 58,– pr. Bind.

I det attende århundrede midt i oplysningstiden kunne man være en fortjent professor i adskillige fag ad gangen. I vore dage ville sligt være suspekt, vor viden er blevet for differentieret, hvorfor den enkeltes synsfelt er blevet snævert. Modige mænd, der kan lignes ved oplysningstidens professorer, lader sig nuomstunder udnævne til kulturhistorikere. Så ligner man dog specialisten derved, at man kun bestrider ét fag – men hvilket?

I klog erkendelse af umuligheden af at svare på spørgsmålet, har man i dette tilfælde nedsat en redaktionskomite, som i samarbejde med en lang række virkelige specialister over for en større offentlighed har påtaget sig det job at forvalte vor kulturarv. Ad åre kan vi da forvente at se essensen af denne formidlet os i hænde i fem bind.

Det er en vanskelig, måske uløselig opgave, man her har stillet sig. Værket skulle jo nødig ende sin tilværelse som bogreolens pryd (hvad forresten alene indbindingen forbyde), men læses. Man vil forstå, at et værk, der som dette udstykkes på adskillige forfatterhænder, løber en risiko for at få et vist håndbogspræg. Efter gennemlæsning kan man trygt sige, at det ikke er blevet ved risikoen. Uagtet det er redaktionens klart udtrykte ønske at undgå at skabe en håndbog, nærmer vidtstrakte dele af det foreliggende bind sig denne såvel i form som i indhold. Det kræver en viljestærk og diktatorisk redaktion at skabe en fast og sluttet form, men da netop én af redaktørerne er den største synder i ét af sine bidrag, forstår man, hvorfor det kun er så som så med sammenholdet.

Skulle der ikke i alle de nordiske riger og lande kunne opledes en specialist, som kunne skildre oldtidens historie med større autoritet end Per Krarup? Jeg undser mig ikke for at hævde, at selv Grimberg kunne have gjort det bedre. Afsnittet, der indleder bindet, er kedeligt. Dertil er det ubehageligt floskulært. Var end Solon en af de syv vise, så smager udtrykket „den vise Solon" ikke godt, især ikke når han et par linier senere med „salomonisk visdom" ordner en affære. Per Krarup vil have altfor meget med i denne oversigt, derfor smuldrer det bort mellem fingrene på os. Man tjener ikke god folkelig oplysning ved sætninger som „Efter ruinbyerne Mykene og Tiryns blev det nu Argos i nord og Sparta i syd, der blev de stærkeste." De to byer er dog næppe født som ruinbyer. Næsten naiv virker en generalisering som: „Fønikerne havde ingen højere kulturelle interesser." En iøvrigt ukommenteret påstand som, at Agrippa opførte den kæmpemæssige rundbygning Pantheon, hvoraf det i alle tilfælde ikke fremgår, at det ikke er den, vi ser idag, må være en lapsus.

De to følgende afsnit – Ehnmarks om Græsk-romersk religion og mytologi og Krarups om Oldtidens litteratur – er af en ganske anden støbning. Her føler man, at der gives klar og væsentlig besked. Det samme gælder kapitlerne om kristendommen og de, der omhandler Norden. I alle disse forekommer som et væsentligt indslag citater fra de pågældende perioders skrifter, og disse danner ofte udgangspunktet for videre diskussioner. Især er afsnittene om kristendommen behageligt nøgterne. En skuffelse er det dog, at der på baggrund af den præcise fremstilling af kultens former og traditioner aldeles ses bort fra den rige oldkristelige kunst. Her forskertses en oplagt chance for at gøre os den nøje sammenhæng mellem kultform og for eks. arkitektur begribelig.

Videnskaben og Kunsten behandles i to lidt for kursoriske kapitler. Fremstillingen i disse er ikke ganske prægnant, og det går ud over overblikket. Helt umuligt er det for læseren at få udbytte af et så spændende afsnit som det om filosofien.

Det kunne have været ønskeligt, om et værk, der smykker sig med titlen „Vor kulturarv", havde været et eksempel på bogkultur. Dette er ingenlunde tilfældet. Den typografiske tilrettelægning tangerer det uanstændige. Billedet er flakkende og uroligt. Vignetterne er en fornærmelse. På kortene orienterer man sig kun med besvær, fordi havområderne ganske unødvendigt er opfyldt af forstyrrende bølgegang. Bogen er jo rigt illustreret og til dels fantasifuldt. En udmærket idé er det at medgive nogle storartede optagelser af de forskellige landskaber, man kommer igennem i teksten. Et ypperligt eksempel på meningsfuld illustration er siden med et landskabsbillede fra Thermopylæ ledsaget af gengivelser af en spartansk og en persisk kriger samt af pilespidser fundne i det skæbnesvangre pas. Men lad os dog i de kommende bind blive fri for disse fritskrabede klicheer. Ligeså har det ingen mening at gengive – endda på samme side – en mandshøj statue ved siden af en statuette på en måde, så man tror, de er lige store. En fejl, som at gengive en komposit kapitæl som værende korintisk, bør kunne undgås, ikke mindst i betragtning af den til yderlighed abrupte behandling, der bliver den antike arkitektur til del tekstmæssigt.

Skal værket – som den nyttige litteraturliste bag i bogen antyder – have en mission som appetitvækker til videre studier, må grebet om fremstillingen strammes i de følgende bind, ellers vil det komme til kort over for lignende langt ældre værker, som bærer præg af at være skrevet af én forfatter med deraf følgende fastere støbning.

Hakon Lund

Markedshaller og butikker

Roberto Aloi: Mercati Negozi – Markets Shops. Hoepli Editore, Milano. 371 sider, ill. indb. Pris 7500 lire.

Handelens verden oplever i disse år en „industrialisering" – en strukturændring, som ganske modsvarer håndværksfagenes overgang til industri og specialisering.

Markedshal i Sidi-bel-Abbès.
Arkitekt: Marcel J. Mauri, ingeniører: Pelnard Considéré og Caquot, Oran

Som mange andre brancher må detail- og engros-handelens folk se i øjnene, at stordrift vinder terræn i form af stormagasiner, supermarkeder, kædeforretninger, koncerner og kooperation.

Industrien anvender i stigende grad automation for at nedskære omkostningsniveauet. Detailhandelen stræber efter rationelle og effektive butiksformer, hvor driftsomkostningerne må og skal formindskes, hvis indehaverne skal overleve. Selvbetjening, selvvalg og færdigpakkede varer er arbejdsbesparende for forretningsindehaveren og letter kundernes indkøb. Anvendelse af køle- og dybfrostteknik, transportbånd og andre tekniske hjælpemidler er led i de samme bestræbelser. Omhyggelig planlægning af butiksenhederne og varernes distribution er derfor en nødvendighed.

Byplanfolk verden over må i dag betragte butikscentrenes placering som et af de vigtigste led i byernes planlægning. Centre og butikskoncentrationer virker som magneter på mennesker, og skaber – i forbindelse med den stigende motorisering – store problemer ved planlægning af veje og parkeringsanlæg.

Biler og butikker er i færd med at ændre vore begreber om byer og bybilleder. Amerikanske shopping centres findes placeret i storbyens alleryderste fangarme, omgivet af enorme parkeringsarealer. Vällingby's velkendte butikscentrum ligner ikke meget et bybillede i gammeldags forstand. Lyngby's bymidte omdannes i disse år til et bydelscenter, der ganske afviger fra byens oprindelige idé. En 4-sporet motorvej og en 2-sporet jernbane danner tag over en station og et butikstorv; store forblæste arealer danner parkering for biler og busser.

I Stockholm finder vi et konsekvent udtryk for handelens nye ideer og vilkår. I Farsta er for nylig åbnet et butikscenter, der i størrelse og tankegang modsvarer amerikanske forbilleder. Her er plads til 2.000 biler og kundekredsen er stipuleret til 20–30.000 familier som basis for beregning af butiksstørrelser og antal. Store varehuse dominerer, men også mindre individuelle butiksformer er tilstede.

Hvortil nu al denne udenomssnak, når det dog drejer sig om en boganmeldelse? Fordi „Mercati e negozi" er en bog, der på overbevisende måde spænder over hele dette omfattende emne. Det er nødvendigt at opfatte handelens problemer som en helhed for at kunne rådgive i enkeltleddet.

Hvis man vil søge orientering om emnet, er det imidlertid vanskeligt at finde egnet studiemateriale, som er blot nogenlunde alsidigt og up to date. Hvis man desuden søger en vis lødighed (set fra et arkitektsynspunkt) vil det vise sig endnu sværere at finde brugbart stof.

Denne bog er efter anmelderens opfattelse det lødigste værk, som er bragt på det danske bogmarked, om det aktuelle emne. Det skal herefter straks tilføjes, at også denne bog indeholder en pæn procentdel urimelige og usmagelige butiksindretninger. Men da der jo i almindelighed er knyttet en del teatereffekter til butikshandelens verden, kan det vel ikke undre, at arkitekternes opfindsomhed i nogle tilfælde går over gevind.

Bogen har imidlertid 371 sider, hvoraf langt den overvejende del udgør et fortrinligt studiemateriale. Den italienske tekst er oversat til engelsk og suppleres af et væld af tegninger og fotos.

Bogen indledes af et historisk afsnit med morsomme gamle billeder og kobberstik af handelens udvikling gennem tiderne. Bogens første halvdel omhandler torvehandel, grossistvirksomhed, stormagasiner, shoppingcentrer og supermarkeder, medens anden halvdel viser specialbutikkerne og deres indretning i detaljer.

Roberto Aloi's bog: „Mercati e negozi" kan anbefales til alle, som søger oplysning om handelens aktuelle midler og vilkår. **Henning Jensen**

Træspærfag

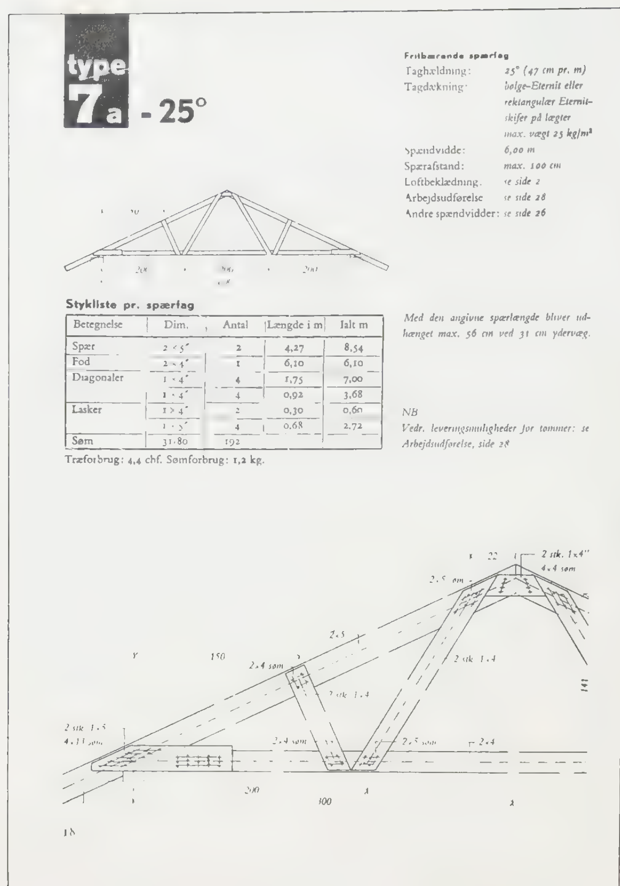
Da Træbranchens Oplysningsråd i sommeren 1958 udsendte pjecerne Træ 2: „Træspærfag, mellemunderstøttede" og Træ 3: „Træspærfag, fritbærende" i 19.000 eksemplarer, havde man regnet med at have trykt rigeligt til mange år frem i tiden.

Pjecerne blev imidlertid revet væk ikke alene af arkitekter og ingeniører, men i lige så høj grad af håndværkere, bygherrer og selvbyggere. Det sidste år har pjecerne været udsolgt.

Nu foreligger imidlertid et *samlet genoptryk* af Træ 2 & 3. Herefter er pjecerne udsendt i ialt 40.000 eksemplarer – et for en sådan tryksag ganske usædvanligt stort oplag.

Træ 2 & 3 indeholder alle nødvendige oplysninger, herunder dimensioneringstabeller, for såvel *projektering* som *udførelse* af træspærfag, fortrinsvis til énfamiliebyggeri, hvad enten det drejer sig om mellemunderstøttede eller fritbærende spærfag.

En lang række typespærfag med forskellige taghældninger er gennemtegnet lige til brug på arbejdspladsen.

Stykliste pr. spærfag

Betegnelse	Dim.	Antal	Længde i m	Ialt m
Spær	2 × 5"	2	4,27	8,54
Fod	2 × 4"	1	6,10	6,10
Diagonaler	1 × 4"	4	1,75	7,00
	1 × 4"	4	0,92	3,68
Lasker	1 × 4"	2	0,30	0,60
	1 × 5"	4	0,68	2,72
Søm	31·80	192		

Træforbrug: 4,4 chf. Sømforbrug: 1,2 kg.

For hvert spærfag er gennemtegnet 2 hyppigt forekommende spændvidder, nemlig 6,00 og 7,70 m, og dimensioneringstabellerne supplerer spændvidderne fra ca. 5 m op til 10,80 m med kun 30 cm spring.

Derved øges anvendelsesområdet for de viste spærfag fra énfamiliehusbyggeri til også at omfatte værksteds-, lager- og sommerhusbyggeri.

Materialet er endvidere suppleret med *styklister* for træ- og sømdimensioner, stykantal, længder og samlet træforbrug pr. spærfag. De statiske beregninger er udført af Statens Byggeforskningsinstitut for Boligministeriet, og materialet er stillet til rådighed for Træbranchens Oplysningsråd til offentliggørelse.

Boligministeriet har givet tilsagn om efter ikrafttrædelsen af det i henhold til byggelov for købstæderne og landet udfærdigede bygningsreglement at meddele principiel godkendelse af de i Træ 2 & 3 viste spærfag til énfamiliehuse, således at spær kan udføres herefter uden at beregninger foretages. Endvidere bemyndiger boligministeriet de stedlige byggemyndigheder til, i tiden indtil bygningsreglementet træder i kraft i de respektive kommuner, at meddele tilladelse til, at de viste spærfag anvendes uden at kræve beregninger forelagt.

Med udsendelsen af Træ 2 & 3 har oplysningsrådet skabt et værdifuldt værktøj for alle byggefolk. De viste træspærfag kræver et minimum af materialer, de er derfor billige og yderst anvendelige, hvilket også efterspørgslen efter pjecen vidner om. Oplysningsrådet viser endnu engang sin evne og vilje til at ville lære forbrugerne, hvordan de kan *bruge mindre træ*, for de[t] ved at gøre træ endnu mere konkurrencedygtigt.

Manuskript til Træ 2 & 3 er udarbejdet af civi[l]ingeniørerne Jørgen Bryrup og Marius Johansen.

Redaktion, tilrettelægning og tegninger er udført a[f] arkitekterne M.A.A. Preben Ankerstjerne og Johanne[s] Brixen.

Pjecen er i format A5, den koster kr. 5,00 og få[s] hos boghandlerne. Den udsendes i kommission ho[s] Danske Boghandleres Kommisionsanstalt.

Halvtredsernes byggeri

Tidsskriftet Byggeindustrien har eksisteret i 10 år o[g] har i den anledning udsendt et særhæfte på over 10[0] tekstsider. Publikationen er redigeret af arkitekt Mariu[s] Kjeldsen, der også har skrevet hovedartiklen: Bygge[ri]ets udvikling fra 1950–60. Det er en periode, der især har været præget af rationaliseringsbestræbelser over en bred front, spændende fra offentlige foranstaltninger til den rent private, erhvervsbetonede indsats.

Der er utvivlsomt opnået resultater af større rækkevidde end det umiddelbart lader sig konstatere. D[en] stærkt svingende konjunkturer og den usikre lovgivning har tilsløret billedet. Marius Kjeldsens artikel gør det noget lettere at skimte resultaterne, og selv om den delvis er formet som et forsvar mod den senere tids kritiske holdning over for det utraditionelle byggeri, er den ganske nøgtern.

Skal man imidlertid bedømme boligbyggeriet udfra andre kriterier end de byggetekniske, er resultatet temmelig nedslående. Halvdelen af publikationen er optaget af eksempler på rationelle boligbebyggelser fra 50'erne. Med enkelte undtagelser er det åndløse bebyggelser, rent mekaniske løsninger af dårligt formulerede opgaver. 50'erne betød med hensyn til udformningen af lejligheds- og bebyggelsesplaner et tilbageskridt eller ihvertfald en stagnation. Også arkitektonisk er boligbyggeriet inde i en krise.

Finn Vedel-Petersens artikel om 60'ernes brugsmæssige krav til boligen er da heller ikke båret a[f] nogen større optimisme.

Erik Herløw og Jesper Tøgerns artikel om kunstnerens placering i byggeindustrien peger på essentielle problemer i de fortsatte bestræbelser for at industrialisere byggeriet. Det er forlængst fastslået, at fremtiden tilhører eksperterne. Men behovet for alsidige talenter bliver ikke mindre.

En glimrende illustration til det komplekse i byggeriets udvikling er ingeniørerne Johan Hartmann og Asger Andreasens artikel om facadefugens problemer. Løsningen af en byggeteknisk detalje kan have så stor indflydelse på udviklingen, at man i et øjebliks svaghed kan tro, den er bestemmende for udviklingen. Det er publikationens bedst skrevne og mest spændende artikel – sikkert den mest instruktive, der findes på dansk om emnet.

Man må beklage, at det udmærkede stof har fået en så middelmådig typografisk servering. Forsiden er afskrækkende dårlig.

S.

Johs. Tidemand-Dal *13.3.1882 - 9.2.1961*

Tidemand-Dal er død. Han var den sidste medstifter af A.A.s afdeling for Østifterne. Ved afdelingens 25-års jubilæum skrev han dens historie, hvoraf det fremgår, at han i 1910 nedsatte sig i Næstved som en af de dristige unge arkitekter, der i årene 1908–13 vovede springet i det uvisse til de dengang vanskelige arbejdsvilkår i provinsen.

Sammen med Andreas Jensen fra Fyn og flere dannede Tidemand-Dal i 1934 efter 9 års drøftelser med A.A.s hovedbestyrelse A.A.s afdeling for Østifterne, hvor han lige til 1959 sad i bestyrelsen. Fra 1938–56 var Tidemand-Dal medlem af nævnet, fra 1938 til sin død medlem af retsudvalget og fra 1952 medlem af understøttelsesfondets bestyrelse.

Akademisk Arkitektforening og afdelingen for Østifterne har meget at sige Tidemand-Dal tak for i det kvarte århundrede, hvor han med megen saglighed og med sin redelige indstilling til det sidste var levende optaget af at arbejde for arkitektstandens interesser i D.A.L.s udvalg og i afdelingsbestyrelsen.

Vi, der lærte Tidemand-Dal at kende under vore hyggelige sammenkomster i vore hjem, når bestyrelsesarbejdet var tilendebragt, savner en elskelig og trofast ven; men vi vil bevare mindet om hans fine menneskelige egenskaber, hans beskedenhed, hans indsigt i og dybe ærbødighed for arkitekturen og kunsten og hans aldrig svigtende interesse og omsorg for afdelingen for Østifterne. ***Vagn O. Kyed***

I en alder af næsten 79 år er Johs. Tidemand-Dal død, hermed er et langt og sjældent flittigt liv afsluttet. Bortset fra de sidste 4–5 måneder arbejdede Tidemand-Dal ved sit tegnebord, og selv nu tilsidst på sygesengen tumlede han med bygningshistoriske problemer.

Efter at have taget afgang fra Kunstakademiet i 1910 begyndte Tidemand-Dal sin arkitektvirksomhed i Næstved. Hans over 50-årige virke her har sat sig spor i en lang række arbejder, hvoraf nogle af de vigtigste skal nævnes: K.F.U.M., alderdomshjemmet, Kildemarksskolen, Lindebjergskolen, kapel og krematorium, Hjem for svangre kvinder, Skt. Elisabeth's Hospital og katolsk kirke og skole, alle i Næstved. Endvidere katolske kirker i Nyborg og Helsingør, skoler og præstegårde i Sydsjælland, om- og tilbygninger til bl. a. sygehuset, sindsygeanstalten og kommuneskolen i Stege og til Ting- og Arresthuset i Næstved, samt et betydeligt antal større og mindre kirkearbejder, alle bærende vidnesbyrd om Tidemand-Dal's grundighed og store dygtighed.

Ved siden af sin virksomhed som arkitekt havde Tidemand-Dal mange interesser, først og fremmest historiske. Få kendte som han Næstved by's historie. Han kom da også til at stå for en række vel-gennemførte restaureringer af værdifulde ældre bygninger i Næstved, således skal nævnes det gamle Helligåndshus, der nu er museum, og Kompagnihuset samt Sct. Peders Kirkeplads 3, et to-etagers bindingsværkshus fra 1606. Han har her, på et felt hvor hans omfattende historiske viden kom ham til nytte, ydet en stor og fortjenstfuld indsats.

Tidemand-Dal kom i årenes løb til at beklæde en række tillidshverv og var bl. a. ved sin død formand for Museumsforeningen og for Historisk Samfund.

Det er med vemod Tidemand-Dal mindes blandt kolleger, hvor han altid vil blive husket for sit fine stilfærdige væsen og for sin hjælpsomhed. Vi er blevet en stor personlighed og en god kollega fattigere. ***J. Vestergård Jensen***

Jørgen Ditzel *18.4.1921 - 12.4.1961*

Meddelelsen om Jørgen Ditzel's pludselige død efter en operation, kun få dage før han ville være fyldt 40 år, kom som et chok for alle, der kendte ham.

Man følte med smerte, at der pludselig måtte være blevet frygteligt tomt der, hvor han plejede at færdes. Noget rigt og levende var pludselig borte. Hvor føltes det dog underligt at vide, at man ikke mere skulle se ham komme sig imøde på sin egen nonchalante facon, ikke mere skulle høre hans lidt docerende stemme når han forklarede, hvorfor han og Nanna (som han aldrig glemte at nævne) havde formet en ting netop på *den* måde, ikke mere skulle mærke hans utilslørede harme, når han påpegede det dårlige i en ting, som gav sig ud for at være noget, men som i hans øjne bare var fidus.

Ja, det var netop det, der var så karakteristisk ved Jørgen Ditzel – han var på én gang modtagelig og ærlig i sit forhold til både levende mennesker og døde ting. Han var positiv, mødte altid mennesker og ting med et åbent sind, men han var også kritisk. Med kvalitet kunne han ikke gå på akkord. Hvis noget var forlorent eller uægte, havde det hans foragt – var det ægte og oprindeligt, kunne han derimod begejstres som få.

Gennem denne indstilling var Jørgen Ditzel sammen med Nanna med til at give selve designerbegrebet kvalitet. Det, der ellers så let kan udvikle sig til formskrædderi, blev gennem deres samarbejde til det, det bør være: en kultivering af industriprodukter ud fra en personlig kunstnerisk opfattelse.

Samarbejdet mellem Nanna og Jørgen Ditzel var ideelt. Det havde sit udspring i en fælles opfattelse af formproblemerne og det udviklede sig gennem en gensidig positiv kritik. De mange ting, der udgik fra deres tegnestue – smykker, møbler, glas, tekstiler og meget andet – var resultaterne af en vekselvirkning mellem skabende indsats og intellektuel korrektion. Men ingen kunne sige, hvor den enes indsats begyndte, og hvor den andens holdt op. Da deres arbejder i 1954 kvalificerede dem til Lunningprisen, var det da også en selvfølge, at de fik den i fællesskab.

Dette samarbejde er nu brat slået i stykker, og ikke mindst derfor føles Jørgen Ditzel's død urimelig og tragisk.

I hele sin arbejdsform og med sin humanistiske indstilling var Jørgen Ditzel arkitekt, og selv om han ikke var medlem af arkitektforeningen, hørte han alligevel til i arkitekternes kreds. Også der vil han blive savnet. ***Esbjørn Hiort***

Noter

Bevaringen af et værdifuldt miljø

På den årlige generalforsamling i Foreningen til gamle Bygningers Bevaring fremsatte formanden, dr. Dich følgende erklæring:

Lægeforeningens boliger på Østerbro er af betydelig arkitektonisk og kulturhistorisk værdi. Bygningerne er med god grund fredet efter byggefredningslovens bestemmelser og burde bevares som et enestående minde om en stor indsats i det sociale byggeris tidligste historie. Det forekommer vor forening selvfølgeligt, at det offentlige må forsvare disse boliger mod angreb fra folk, som spekulerer i en kraftigere udnyttelse af grunden. Man vil bygge et højhus og flytte beboerne op i de øvre etager! Så kan de nedre udnyttes til erhvervsformål. Tanken er horribel og et

udtryk ikke blot for mangel på forståelse for den eksisterende bebyggelses særlige fredningsmæssige værdi, men tillige et groft udtryk for manglende forståelse for netop de boligkulturelle værdier, den gamle bebyggelse særligt repræsenterer.

Stokbebyggelsen med små haver og grønt omkring danner et værdifuldt millieu egnet for familier med børn, elsket af beboerne, beundret og efterlignet af dygtige arkitekter helt op i vor tid. At tvinge beboerne op i højtliggende etager over benzinstation og andet mere „betalingsdygtigt" vil være ensbetydende med et boligkulturelt tilbageskridt, som man umuligt kan forestille sig, at en boligminister i 1961 skulle kunne gå med til.

Det er ikke nok at proklamere, at de nuværende beboere får moderne lejligheder i stedet; dels er det dårligere beliggende lejligheder, og dels er det umuligt at komme udenom den fatale kendsgerning, at *mere end 500 brugelige boliger udslettes*, for at det nye højhus kan blive rejst. Vi har boligmangel, og vi har mangel på bygningshåndværkere. Bruges de forhåndenværende kræfter til at bygge på bar mark, kan Lægeforeningens Boliger spares. De er *ikke* saneringsmodne, de er forsømte, men kan bringes på fode. Den politiker, der går ind for nedrivningen, må i alle tilfælde spare os for udtalelser om, at han ønsker at bringe os ud af boligmiseren!

Brandpolitibestemmelser, der flytter

Justitsministeriet har den 29. marts 1961 i en cirkulæreskrivelse meddelt følgende:

I forbindelse med ikrafttrædelsen den 1. april 1961 af byggelov for købstæderne og landet nr. 246 af 10. juni 1960 og lov nr. 247 af samme dato om brandvæsenet i købstæderne og på landet skal man efter brevveksling med boligministeriet meddele, at nedennævnte bestemmelser fremtidig hører under boligministeriets forretningsområde:

1. Bekendtgørelse nr. 52 af 10. marts 1910 om forebyggelse af brandfare i forsamlingslokaler m.v.
2. Bekendtgørelse nr. 323 af 31. oktober 1916 om anbringelse af gnistfangere, sodfangere og støvkamre i fabriksskorstene m.v. i København, købstæderne samt på Frederiksberg.
3. Bekendtgørelse nr. 322 af 27. december 1926 om indretning af rensedøre, af skorstene til bagerier, større varmeanlæg, industrielle virksomheder og lignende samt af centralvarmeanlæg på landet.
4. Bekendtgørelse nr. 189 af 10. maj 1933, jfr. bekendtgørelse nr. 183 af 26. maj 1934 om indretning af tørrestuer m.v.
5. Bekendtgørelse nr. 217 af 21. juli 1934, jfr. bekendtgørelse nr. 263 af 1. december 1936, om loftet over bageovne og dertil hørende indfyringsrum i erhvervsvirksomheder på landet.
6. Bekendtgørelse nr. 70 af 13. marts 1935, jfr. bekendtgørelse nr. 59 af 19. februar 1943, om anvendelse af rugemaskiner og kyllingemødre.
7. Bekendtgørelse nr. 25 af 25. januar 1949, jfr. bekendtgørelse nr. 230 af 30. juni 1958 angående brandværnsforanstaltninger i hoteller m.v., dog således at bestemmelserne i § 16 og i afsnit III, andre foranstaltninger, bortset fra § 22, stk. 1 og 2, forbliver under justitsministeriets forretningsområde.
8. Bekendtgørelse nr. 15 af 15. januar 1952 om spinkelt træværks afstand til skorsten.
9. Bekendtgørelse nr. 252 af 14. oktober 1957 om røgindretninger (røgeovne og røgkamre) i købstæderne og på landet med undtagelse af § 5, der er ophævet ved bekendtgørelse af 27. marts 1961.
10. Lov nr. 174 af 31. marts 1926 om brandpolitiet på landet m.v. §§ 1–17 og 53–55 og lov nr. 28 af 21. marts 1873 om brandvæsenet i købstæderne med undtagelse af København §§ 11, 19, 35, stk. 2, 1. punktum, og de bygningsmæssige bestemmelser i § 20, alt under de i § 41 i lov nr. 247 af 10. juni 1960 om brandvæsenet i købstæderne og på landet anførte forudsætninger.

Såfremt der i henhold til § 66, stk. 2, i byggelov for købstæderne og landet af 10. juni 1960 er meddelt en kommune udsættelse med hensyn til byggelovens ikrafttræden, forbliver den lokale administration af de overførte bestemmelser hos de lokale brandmyndigheder i samme udstrækning som hidtil, indtil byggeloven træder i kraft i vedkommende kommune.

Nordisk Byggedag i København

Nordisk Byggedags ottende kongres bliver afholdt i København i dagene den 18. til 20. september. Emnet er det højaktuelle Byggeriets industrialisering. De to hovedforedrag bliver holdt af professor, arkitekt Sune Lindstrøm og professor, dr. techn. B. J. Rambøll. Da man venter 1800 deltagere fra de 5 nordiske lande har det iøvrigt været nødvendigt at dele deltagerne i grupper efter specielle interesser. I hver gruppe vil diskussionerne blive indledt af specialister på området, og kongressen vil blive sluttet med et fælles møde, hvor man resumerer resultaterne fra de enkelte gruppediskussioner. Om eftermiddagene vil der blive arrangeret en række ekskursioner, bl. a. til byggeri under opførelse og til fabrikker, der producerer byggekomponenter. Aftenerne er reserveret til selskabeligt samvær, bl. a. i de faglige organisationer. Udførligt program og anmeldelsesformularer kan fås ved henvendelse til Nordisk Byggedags sekretariat, Gyldenløvesgade 19, København V.

Laboratoriebygning på Lidingö

Det svenske konkurrencenævn har godkendt et program for en indbudt konkurrence om en institutionsbygning for IBM – Nordiske Laboratorier på Lidingö. De indbudte arkitekter er: Ancher-Gate-Lindegren, Stockholm, Jaenecke-Samuelsson, Malmö og Gustaf Lettström, Stockholm, samt Paul Niepoort, København.

Arkitektur nr. 4 - 1960

Gennem nogen tid har Arkitektens Forlag desværre måttet melde ARKITEKTUR nr. 4-1960 udsolgt. Forlaget er nu kommet i besiddelse af enkelte eksemplarer. Abonnenter, der måtte mangle dette nummer i årgangen, vil kunne rekvirere det til abonnementsprisen. Det vil tillige være muligt i begrænset omfang et levere hele årgangen 1960. Telefon Minerva 6200.

Reykjavik

Arkitektopgaver under fremmede forhold har ofte inspireret danske arkitekter til at finde ukonventionelle løsninger på tilsyneladende ordinære problemer. Myndighederne i Reykjavik vil gerne medvirke til et sporskifte i det islandske boligbyggeri og har derfor udskrevet en nordisk konkurrence om en bebyggelsesplan for et område i Reykjavik. Program udleveres i D.A.L.s sekretariat, Bredgade 66, København K.

styrke, således at vi ikke bare udnytter teglen alene til en tynd arkitektonisk facadebeklædning. 6) Professor Bonnevie har i et foredrag for nylig nævnt, at man får en større dæmpning af den interne støjtransmission imellem konstruktionerne, og dermed bedre rumklima, når man opdeler konstruktionerne i mindre enheder af et dødt materiale f. eks. teglsten. 7) Elementerne laves på fabrik, hvor der kan bruges ufaglært arbejdskraft til at udføre nedlægning af teglsten i formen. 8) Teglelementer er relativt nemme at reparere for evt. skader under transport og lignende, idet eventuelt beskadigede sten kan udhugges og erstattes.

Vi har ude på A/S Hedehus Teglværket for udvalget fremstillet nogle prøver på teglelementer, idet vi har kastet os over overfladen som det sted, hvor problemerne måtte ligge, ved at benytte tegl i dansk montagebyggeri. Vi har her fremstillet elementer, der er etagehøje og 60 cm brede, men vi kan lige så godt fremstille dem i vilkårlig bredde med 30 cm spring. Til elementerne er der fremstillet en særlig teglsten, idet vi ikke mente, der umiddelbart fandtes noget egnet på markedet. Den nye teglsten er opbygget over modulsystemet, idet en sten med fugen giver de 30 i længden og 10 i højden. Stenene er i elementet opsat i et mønster, der svarer til flisemønster, idet det ville komplicere opgaven unødvendigt og i øvrigt ikke havde noget statisk formål at lave elementet med sten i forbandt. De elementer vi har lavet, består som sa kun af en tegloverflade, idet elementet er lavet 6½ cm tykke teglsten med en bagstøbning på 1 cr Elementerne er forsynet med to lodrette armering jern, samt en tværarmering foroven og forneden. A meringsjernenes værdi kan diskuteres i det færdi element, deres største værdi ligger umiddelbart i sikre, at elementet kan transporteres, da der ikke noget i vejen for, at vi kan lave elementerne ude armering, og når de er opstillet, har armeringen c heller ingen værdi, hvis man sikrer at disse belast således, at de ikke får excentriske belastninger. Det tanken at udbygge de elementer, vi nu har lavet, form af præfabrikerede tegloverflader, således at får et sandwich-element, hvor vi lægger en isolation måtte eller noget tilsvarende bag tegloverfladen o inderst etablerer en pudsfri overflade. Vi kan lav elementerne rumstore, og med rumstore mener je etagehøje elementer og ca. 2,70 m i bredden, idet e sådant element sandsynligvis ikke vil veje mere en omkring 2½ ton og kan udføres med en k-værdi p 0,5 eller lavere.

Vedrørende dæk findes der på det danske marke i dag teglelementer i form af planke- og bjælkedæ (Roma, Tentor og Ståltegl). Grunden til, at diss endnu ikke er udviklet videre i krandæk, må vel ligge i at man ikke på den normale byggeplads med mure byggeri har grej, der egner sig til at oplægge krandæk

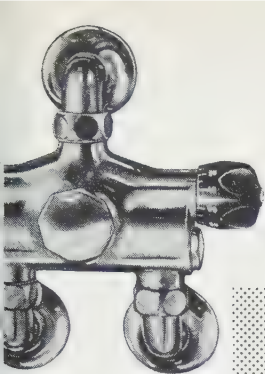
idet de elementer man i dag monterer i det murede byggeri, såsom brystning, trapper etc. monteres samlet på et ret sent tidspunkt, men det egentlige krandæk vil fordre, at der står en større kran på byggepladsen under hele byggeriet. Jeg vil tro, at der er en fremtid inden for teglkrandæk, hvis disse laves meget store (egenvægten er relativt lille) og da indgår i et egentligt teglmontagebyggeri. Tegldækkene er relativt varmeisolerende, og der er muligheder for at lave gennembrydninger på vilkårlige steder for installationer med videre. Man skal altså ikke på en teglelementfabrik ligge med et stort lager af elementvarianter for at kunne tilfredsstille de forskellige krav, der må stilles i forbindelse med installationer ude på byggepladsen.

I udlandet er der sket en ret betydelig udvikling af montagebyggeri med teglelementer. I Frankrig fremstiller således Costamagna & Cie rumstore ydervægselementer med tegl, idet teglen dog her udelukkende benyttes til at udforme hulrum og som varmeisolerende materiale. Dette firma monterer i år 10.000 lejligheder med den slags elementer. Et andet fransk system „Fiorio“, der udnytter teglen tilsvarende, har dog forholdsvis mere tegl i elementerne, der benyttes her f. eks. gipsplader på indersiden af elementerne og på undersiden af krandækelementerne. I Holland udnyttes et engelsk system, hvor man laver en blank tegloverflade med et luftmellemrum med stritter indtil en bagstøbning af lecabeton. Tegloverfladens sten her lagt i forbandt, idet normale teglsten er udlagt i gitter af jern, og derefter støbt sammen bagfra. D er ingen armering i selve tegloverfladen, ligesom d normalt heller ingen armering er i Costamagnas el menter. De ovennævnte elementer er rumstore, løftes i kroge i toppen, hvilket tyder på, at der nogen fordel i at benytte tegl i elementer, da tegl tilsyneladende forbedrer mørtelens styrke og elasticit således, at elementerne kan behandles ret brutal f. eks. transporteres de franske elementer over længe afstande vandret liggende på et billad blot understø tet på to lægter.

I Rusland er der også udviklet en hel del teglel mentsystemer. Derfra har man bl. a. set hvordan d opmures store stenblokke på fabrik, hvor det tilsyn ladende gælder om at anvende mest muligt tegl.

Efter hvad udvalget i dag kan se, er der ikke nog i vejen for, at vi skal kunne gå videre med at fremstil teglelementer herhjemme for til slut at komme p markedet med et færdigt og godt isolerende ydervæg element, med blank teglsten i overfladen, tilbagelig gende fuger og evt. med tegl i bagvæggen, ligesom d heller ikke skulle være umuligt, at vi kan udvikle e teglkrandæk.

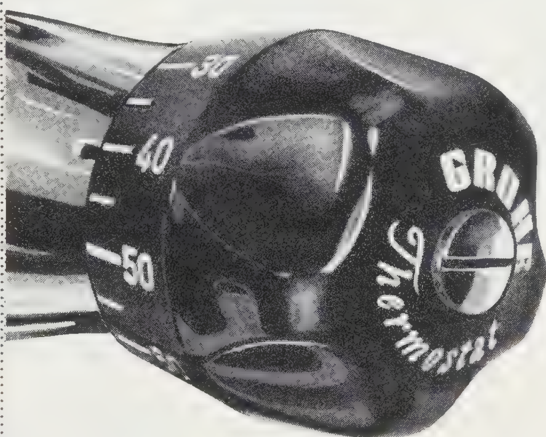
Om skillevæggene skal laves som teglelementer, e jeg ikke blevet overbevist endnu. Selvfølgelig kan de lade sig gøre, især hvis man kommer ind på at lav

GROHE *Thermostat*

med temperaturvælger

Automatisk varmt- og koldtvandsblanding
til enhver ønsket temperatur mellem
10 og 70° C
gennem skala-indstilling på den
tilsvarende grad-inddeling
– før eller under vandaftapning.
Ingen efterregulering

Ingen temperatursvingninger

Effektiv beskyttelse mod skoldning

Temperaturvælgeren kan begrænses indenfor et bestemt temperatur-område, f. eks. 10-40° C

Udførlige oplysninger gennem

BAHEKO

København V . Vesterport 446 . Telf. Palæ 6964

GROHE THERMOSTAT G. m. b. H. – Lahr/Schwarzwald

konstruktioner med tegl til skillevægge, hvor der ikke indgår for megen fugt. I Finland eksperimenteres der f. eks. med store skillevægsblokke af sammenlimede teglsten, idet man sliber stenene og derefter limer dem sammen – måske er der her en fremtid for skillevægselementer af tegl.

Et hus har som bekendt to ender, d.v.s. gavle, her er det, vi har tænkt os at udnytte en bærende teglelementkonstruktion. Til facaderne kan man f. eks. tænke sig at benytte det, vi kalder teglpaneler ca. 7 cm tykke teglelementer forsynet med et varmeisolerende lag af f. eks. flamingo på bagsiden. Herved får vi et relativt let element, hvoraf der f. eks. vil kunne fremstilles 7 m lange og $1^1/_2$ m høje brystninger med en egenvægt på under $2^1/_2$ ton. Det, man i det danske byggeri i dag anser for det eneste saliggørende, er de bærende tværskillevægge, i modsætning til den tidligere benyttede bærende længdeskillevæg i det murede byggeri. Man kan tænke sig, der for visse typer af huse kunne være en idé i at gå tilbage til formen med de bærende facader og den bærende hovedskillevæg, d.v.s. vi deler lejligheden på den anden led, og dækelementerne vil da stadigvæk kunne udføres enkeltarmerede, evt. i færre typer. Et skridt videre i denne retning er at slette hovedskillevæggen og lade dækkene spænde fra bærende facade til bærende facade. Dette er der heller ikke noget i vejen for at gennemføre i praksis, det er bare et spørgsmål om dækkenes konstruktionshøjde, pris og hvor tunge man kan tolere elementerne bliver. Her har et tegldæk måske de fordel, det er relativt let, det vil sige mindre egenvæg der kan udnyttes til at give større spændvidde. Je tror, at begge typer byggeri vil kunne eksistere ve siden af hinanden, for vi må vel indrømme, at c huse, man i dag bygger med lette facadekonstruktione har deres store problemer i form af manglende lyd dæmpning på grund af randproblemer, hvor de bæ rende tværskillevægge støder ud til de lette facade ligesom der er problemer i form af, at de forskellig materialer arbejder forskelligt. Jeg vil tro, at ma inden for begge konstruktionsprincipper kan komm frem ved at benytte teglelelemter, så bliver det i o for sig i den sidste ende en vurdering af, hvor mege man vil bekoste, og hvilke arkitektoniske værdier ma vil opnå, og hvad der er mode.

Grunden til at udvalget ikke har taget de bærend skillevægge op på teglelementbasis, er at vi ikke umid delbart kan se, at et teglelement her kan konkurrer med de konstruktioner, der i dag findes på markede i form af murværk og betonelementer. Det er jo en hovedanke imod at gå ind i et udviklingsarbejde. Måske bliver det fremover således, at kan vi udvikle de andre komponenter, ydervægge og dæk, vil vi også blive nødt til at tage skillevæggene med for at kunne levere alle de nødvendige præfabrikerede komponenter til råhuset, men vi har måttet lade det vente, da

vi kun mener at kunne magte en ting af gangen. En yderligere fordel ved elementer med tegl til montagebyggeri er efter min opfattelse, at man kan udføre simplere fugeløsninger end det, der i dag bruges inden for betonbyggeriet, idet jeg f. eks. lige som i udlandet vil prøve at opstille elementerne på hinanden op igennem bygningen og udføre ret simple mørtelfuger herimellem, dog med den nødvendige vandafledning og ventilation af isoleringen for hver etagehøjde. De mindre bevægelser i teglelementer bestående for største delen af tegl samt teglens egen evne til fugttransport skulle give mulighed herfor.

Direktør Peter Hartmann.
Jeg tror, at man i tilknytning hertil kan sige, at i Frankrig og i Rusland har en væsentlig forudsætning for at igangsætte disse produktioner været, at man ikke har disponeret over den nødvendige faglærte arbejdskraft, man har ikke haft nok murere. Det har altså været en nødvendighed. Vi er kommet til det resultat, at hvis vi udnytter den murearbejdskraft, vi disponerer over på basis af omhyggelig planlægning, så er det næppe der, flaskehalsen er i byggeriet, men det kan der naturligvis være forskellige meninger om. Det, jeg har set i Frankrig, har ikke været af den kvalitet, som vil blive accepteret herhjemme. Det har været fuldt på højde med det øvrige elementbyggeri, men heller ikke det synes jeg ligger på højde med, hvad vi kan præstere inden for dette område herhjemme.

Referat fra Teglindustriens Tekniske Tjeneste

Dansk Byplanlaboratorium

Meddelelse om kurser i 1961

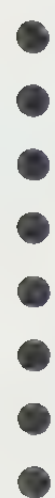
Da der er stigende tilslutning til de af Dansk Byplanlaboratorium og Jydsk Byplanråd afholdte kurser i byplanlægning, vil man igen i år afholde flere kurser. Endvidere vil man igen søge deltagerne delt efter alder og erfaring, idet der foruden det sædvanlige kursus for yngre (assistenter o. l.) vil blive afholdt et kursus for chefer – stadsingeniører, stadsarkitekter, afdelingsledere ved byplankontorer o. l., specialister med flere års erfaring.

Af hensyn til tilrettelæggelsen af dette års ferie- og rejseskema skal man allerede nu komme med en foreløbig meddelelse om de to kurser, som man arbejder med for tiden.

Begynderkursus
afholdes på studentercentret, Hald hovedgaard ved Viborg i ugen 1.–7. oktober 1961. Emnet bliver „Udarbejdelse af bebyggelsesplaner", idet der særlig vil blive lagt vægt på anvendelse af landsbyggelovens bestemmelser.

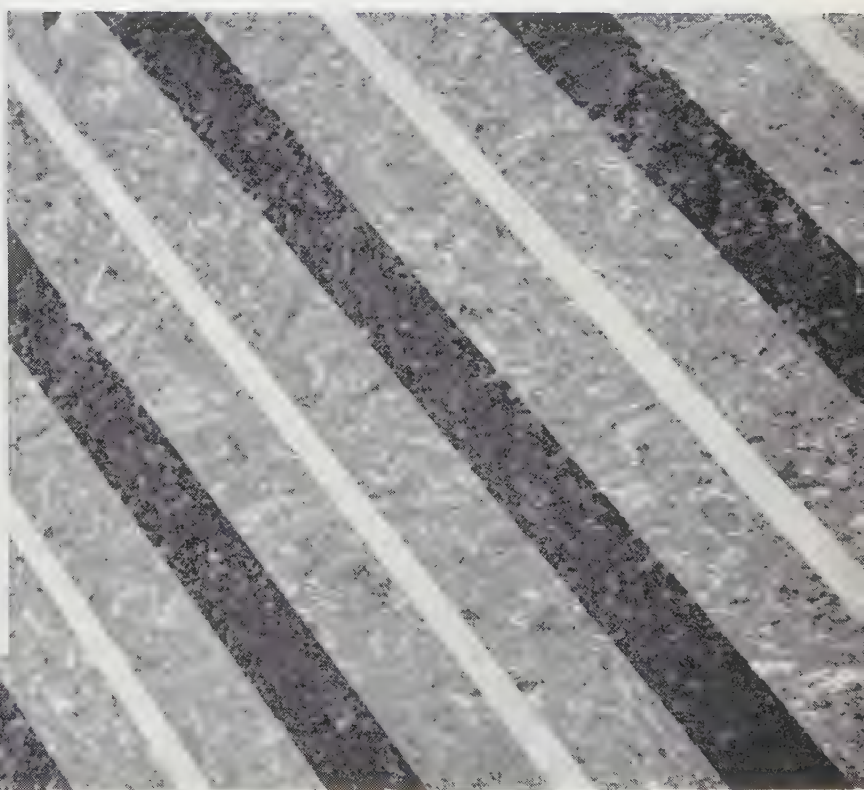
Arrangør af dette kursus er i år Jydsk byplanråd, Mejlgade 8, Århus. Svend Jensen leder dette kursus.

Kursus for viderekomne.
Dette kursus er som de tidligere – i 1960 og 1961 – afholdte kurser tilrettelagt med særligt sigte på del-

Linoleum af i dag er moderne, det er tidssvarende, netop en gulvbelægning, som svarer til arkitekters strenge krav.
De varme farver og moderne mønstre giver arkitekten mulighed for at skabe raffinerede virkninger. At Linoleum samtidig er umådelig slidstærkt og let at holde rent er endnu to grunde til, at De bør specificere Linoleum.

Linoleum

-tidens gulv

A 515

tagere, der har års erfaring med hensyn til anvend
sen af byplanloven og bygningslovgivningen.

Dette års emne bliver *sommerhusbebyggelsen*, den lo
lige såvel som den ulovlige, og emnet vil blive bel
i forhold til naturfredning og byudvikling, ligesc
udstykningstekniske, æstetiske, hygiejniske og admi
strative problemer bliver behandlet.

Kursus VI tænkes henlagt til Højstrupgaard so
internatkursus (omend med nogle deltagere boen
på hotel Hamlet i Helsingør) i dagene 3.–6. septemb
1961, og hvis der er fornøden tilslutning tænkes kurs
VII som eksternatkursus henlagt til borgerklubben
Søborg, 19.–21. oktober, gentagelse af kursus VI.

Prisen bliver for Højstrupgaard 295 kr. (eneværels
hvis det kan skaffes, dog 320 kr.), for Søborg 180 k
(incl. frokost 3 dage).

Nærmere program og indbydelse udsendes sene

Man tilråder, at de, der kan tænkes at ville deltag
allerede nu søger at forberede dette – ved at hol
tidsskemaet fri for andre aftaler – ved at ventile
tanken for orlov, rejsetilskud m. m.

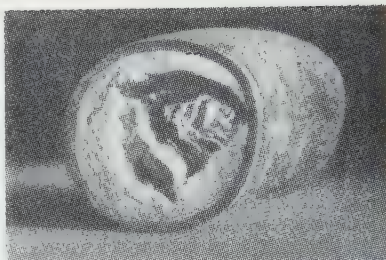
Da deltagerantallet bliver begrænset i begge t
fælde, vil det være af betydning, at man har klar
problemerne om deltagelse i god tid, da vi har grun
til at forvente, at disse kurser vil blive overtegnet.

Omdannelse af hårdt vand til blødt vand

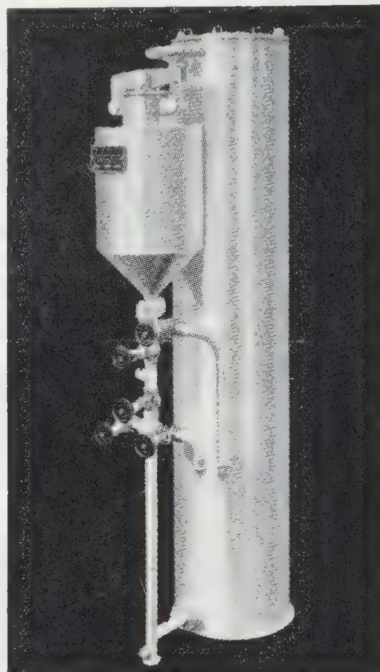
Hverken kedler eller varmtvandssystemer kan ve
blive at virke effektivt, når vandet er hårdt. Der
adskillige kommuner i Danmark, hvor vandets hår
hedsgrad er så stor, at der ret hurtigt opstår gener
vandsystemerne på grund af de salte, vandet ind
holder.

Når man kan opleve, at rør i løbet af nogle år ka
komme til at se ud, som omstående illustration vise
behøver man ikke megen fantasi for at forestille sig c
følger, denne indsnævring af rørdimensioner vil ha
på det kredsløb, denne stump rør var en del af. D
er ikke blot vandtransporten, der vanskeliggøres
røret, men røret kan heller ikke afgive den varme, d
var beregnet.

Man har metoder og midler til at blødgøre vand, s
indsnævringer og uønsket isolation kan undgås så d

Et rør fyldt med aflejr... ger på grund af hå... vand

„Permutit“ til et midde... stort anlæg

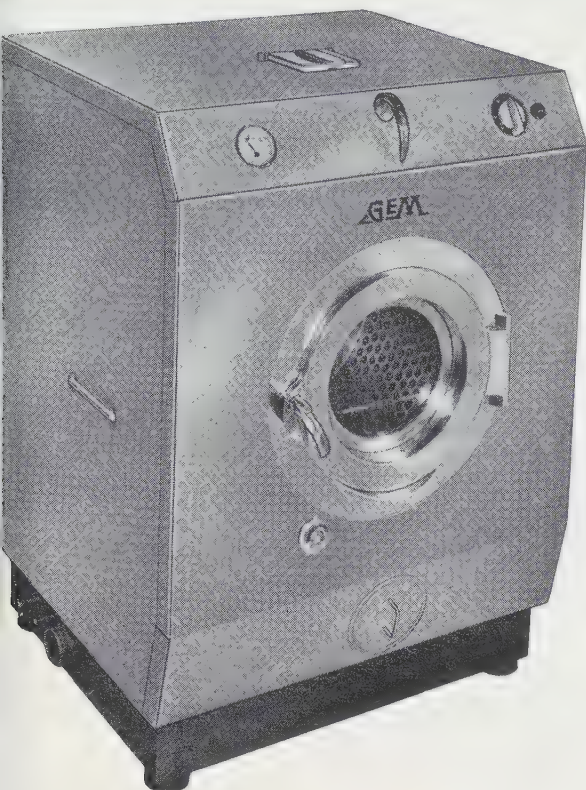
kan spares på vaskemidler og penge. Blødt vand e... endda bedre egnet til mange fabrikationer end hård... vand.

En australsk „blødgører“ har i de senere år vunde... stor udbredelse i den engelsktalende verden i Canada... Sydafrika, Storbritannien og U.S.A., og nu fabrikere... den også i Tyskland. Dens navn er „Permutit“, og de... fremstilles i så mange forskellige størrelser, at de... næsten kan behandle og blødgøre ethvert kvantu... vand, der ønskes.

Det hårde ledningsvand føres ind og ud af op... bevaringstanken med samme tryk, som findes i til... førselsledningerne. Der skal kun tre forbindelsesled... ninger til, een til indføring af ledningsvandet, een ti... videreføring af det blødgjorte vand og een til kloak... systemet.

„Blødgøreren“ kan regenereres med almindelig sal... enten dagligt eller ugentligt efter behov – og det ske... fuldautomatisk. Det betyder, at man også kan ind... stille maskinen til at blødgøre vandet til den hård... hedsgrad, der ønskes.

„Permutit“ har således åbenbare fordele. De... eliminerer menneskelige fejltagelser, tanken med de... blødgjorte vand løber ikke over, det kan ikke ske, a... det hårde vand sendes ud i forbrugernettet eller ti... kedler, og den sørger for – forudsat man har valg...

Vi præsenterer den nye

»PETIT« OPEN-END vaskemaskine

med tromle og yderbeholder af
rustfri stålplade!

Uovertruffen vaskeevne og kvalitet
Halvautomatisk og driftsikker
Stor afløbsventil (2'' RG) for hurtig tømning
Lyd- og varmeisoleret
Skal ikke smøres

Den ideelle maskine til vaskerier i ejendomme og private husholdninger m. m.

Leverandør til Det kgl. danske hof
Aktieselskabet
Georg E. Mathiasen

Se HFB side 660

VORDINGBORGGADE 12 KØBENHAVN Ø TELF. CENTRAL 9043

Det er en betryggende følelse at anbefale

Esso Gilbarco OLIEFYR

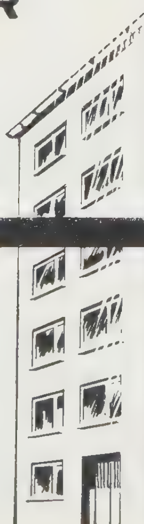
Det er rart at vide, at det oliefyr, De som sagkyndig går ind for, vil kunne leve op til klienternes forventninger. Tilfredse kunder fortæller det til andre ... og det er den form for anbefaling, der skaber good-will og tillid. ESSO GILBARCO OLIEFYR har bestået sin prøve i mere end 25 år og er i dag landets mest solgte. Der findes et ESSO GILBARCO OLIEFYR til ethvert anlæg.

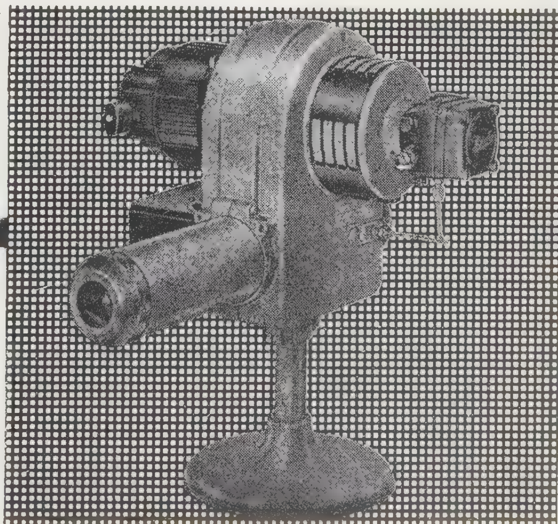
Vi er med glæde parat med alle oplysninger.

København Hilda 90 Aarhus 2 17 55

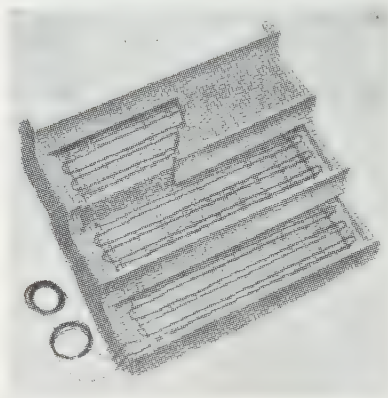

Type
GE-2

den rigtige størrelse – at der altid er blødt vand [illegible] disposition.

„Blødgørere" fabrikeres af Permutit AG, Duisbur[illegible] Tyskland. BC-T

Kilde: RIBA Journal nr. 10–1960.

Udvendige betontrin uden is om vinteren

Frost og sne er i stand til at gøre ellers fredelige tri[illegible] til spejlglatte steder. Sne kan let fjernes, men isdanne[illegible] ser volder flere kvaler og er betydelig farligere.

Ved at indstøbe ledninger, der gennem elektris[illegible] strøm kan holde betonen varm, kan sneen smeltes o[illegible] isen undgås. Ledningssystemet kan købes færdigt t[illegible] et hvilket som helst antal trin.

Hvert trins opvarmningsudstyr består af en opvarm[illegible] ningsmåtte med polyvinylklorid dækkede kabler, de[illegible] nedlægges i den friske beton og derpå dækkes med e[illegible] 2 cm lag beton. Totrinsmodellen koster knapt 100 kr. tretrinsudgaven ca. 125 kr., men heri er indbefatte[illegible] tilslutningsledninger til det normale lysnet.

Ledningssystemet er fabrikeret af Edwin L. Wiegan[illegible] Co., Pittsburgh 8, U.S.A. BC-T

Kilde: Architectural Forum, november 1960.

eferatkort til nr. 9

72.013

ARKITEKTURSKOLENS JUGOSLAVISKE STUDIER
Af Ejnar Dyggve

Som indledning til hæftet om Arkitekturskolens jugoslaviske studier skriver Ejnar Dyggve ganske kort om disse studierejsers store betydning.

Arkitekten nr. 9/1961 side 137

711.41:728

DET TYRKISKE SARAJEVO
Af Per Iversen

Forfatteren var lærer for holdet, der studerede islamisk arkitektur i Bosnien, specielt Sarajevo. Hans artikel er indledning til fire beretninger fra deltagerne på holdet, som omhandler *Moskeer og tekija*, ved Martin Jensen og Ole Geerstrøm, *Boligkvarterer* ved Ib Høgsbro Holm, Vagn Hjorth og Poul Sørensen, de samme skriver om *Bolighus i Sarajevo* og Ove Jensen, Erik Willesen og Blache Holm om *Basarkvarteret*.

Arkitekten nr. 9/1961 side 138

Referatkort til nr. 9

711.41

OHRID
Af Bo Jein

Denne artikel behandler bygninger i byen Ohrid, der var et knudepunkt på den gamle romersk-byzantinske vej over Balkan. I et særskilt afsnit *Landsbyanlæg ved Ohrid*, behandler forfatteren landsbyerne Galičnik og Peštani.

Arkitekten nr. 9/1961 side 148

711.41

KORČULA
Af Ole Ramsgaard

Om byplanstudierne i Korčula skriver en af deltagerne i holdet, som ledede af Johan O. Spreckelsen.

Arkitekten nr. 9/1961 side 154

72.032.7

STUDIETUR TIL POLA
Af Kjeld de Fine Licht

Det velbevarede, romerske amfiteater i Pola beskrives indgående, og der drages sammenligninger med andre tilsvarende anlæg.

Arkitekten nr. 9/1961 side 157

Meddelelser fra
DANSKE ARKITEKTERS LANDSFORBUND
Bredgade 66, København K
Telefon *Minerva 1290

Adresseforandringer
Fredskov, Finn, *bolig* fra Strandhavevej 74, Hvidovre til Blåbærvej 168, Hjallese, Fyn. Tlf. (09) 118017
Solvang, Frede, *bolig* fra Casablanca, Marocco til Jens Munksgade 22, København Ø.

Bytte bolig i sommerferien
Arkitektfamilie, med to små børn, fra øerne ønsker at bytte hus i sommerferien. Jylland foretrækkes. Nærmere oplysninger til billet mrk. 1024 til *Arkitekten*, Nyhavn 43, K.

KØB OG SALG

1 stk. sofabord, glasplade + 2 stk. lænestole, peddigrør, 2/3 pris kroner 870.–. *Christiansen*, Marielystvej 12, F. (PA. 2095).

STILLING SØGES

Byplanarbejde.
Arkitekt med afgang fra akademiet, med kendskab til og interesse for byplanarbejde søger job. Henvendelse over billet mrk. 9870 til *Arkitekten*, Nyhavn 43, K.

Two female students, age 24 and 22, of the Technical University of Delft, Holland, faculty of architecture, would like to do their practical work in a Danish „tegnestue" between 1.7. and 15.9. 1961 in order to get acquainted with the Danish way of designing and detailing. For further information eventually apply to sekretær *J. Skat-Rørdam*, Justitsministeriet, København. *Jeanette F. Mey – Anneke Gerling*, Kethelstraat 4, Delft.

STILLING TILBYDES

Arkitektmedarbejder søges til tegnestuearbejde. *E. Wemmelund*, arkitekt M.A.A. Amagertorv 2, København K. C. 1790, Pa. 2290.

Arkitekt. Som heldagsmedarbejder ved udarbejdelsen af en fredningsplan for Holbæk amt søges interesseret arkitekt. Tiltrædelse snarest muligt. Løn efter gældende overenskomst. Ansøgning bilagt evt. eksamensbeviser og anbefalinger bedes fremsendt til *Holbæk amts vejvæsen, Holbæk.*

2 arkitekter, selvstændigt arbejdende, søges snarest til skitsering og projektering. *Gunnar Jensen & Finn Monies*, St. Kongensgade 21, PA. 6834.

DEKORATIVE

ETRONIT

PLASTIC-PLADER

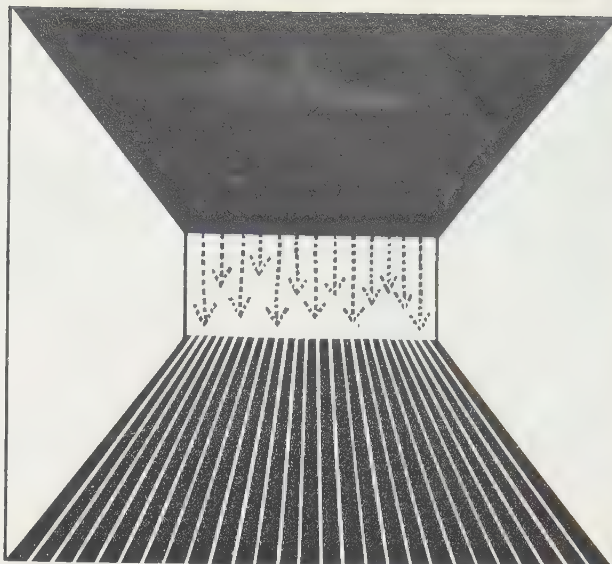

– første og førende danske fabrikat

ELEKTRO-ISOLA

VEJLE **KØBENHAVN**

Telf. 3355 **Lersø Parkallé 112, RYvang 8300**

ESWA-EL-stråleanlæg

Et el-strålevarmeanlæg jævnt fordelt over hele loftsfladen – Et lavtempereret strålevarmeanlæg ca. 150 w/m² – Et strålende produkt brugt i mange boliger, flere centralskoler, kontorlokaler, fjernsynsstationer med videre.
ESWA kan sikkert også med fordel anvendes i mange af Deres projekter. Specialbrochure samt referenceliste fremsendes gerne.

DANSK ESWA

VESTERGADE 7 – TØNDER – TELEFON (047) 22045

- Ska' pudsen sidde fast, brug . . .
BETO-PLAST

– fremtidens vægbehandling i det utraditionelle byggeri

de nyeste overfladebehandlinger af betonflader, Gasbeton, Slaggebeton, Siporex m.m. ved påsprøjtning af sandspartelfarve (maskinspartling) med påfølgende aftrækning, så der fremkommer en fast og plan overflade.
Denne behandlingsform er med meget fine resultater benyttet i Sverige, Norge og Tyskland, og de erfaringer herfra har vi overført til danske byggeforhold.

Behandlingen med sprøjtepuds rummer følgende fordele

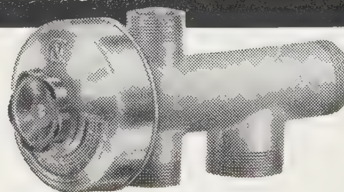
hurtigere at påføre end alm. mørtelpuds - tilfører et minimum af vand til bygningen.
Tørrer ca. 24 timer efter påføringen og dermed klar til maling eller tapetsering.
Binder bedre på beton end mørtelpuds og er mere holdbar, da den giver en fast og hård overflade, der er let at holde ren.
Syre og alkalifri, så forsæbning af oliefarve og skjolder på tapet undgås.
Kvaliteten er uafhængig af fugtighedsforhold under påføring og tørring.

Råd - Vejledning - Tilbud - Ring til . . .

BETO-PLAST

Nørregade 18 . Minerva 1404 . København K

Denne ventil gør centralvarmeanlægget fuldkomment . . .

Kun en . . .

CN DOBBELT SHUNTVENTIL

– har alle fordelene!

Virkeligt varmt vand til bad og opvask
God forbrænding (varm kedelbund)
Ingen tæring af kedel
Fintregulerende over hele skalaen
Tydelig skala
Ringe gennemstrømningsmodstand

A/s Chr. Nielsens Eftf.

Armaturfabrik – Havnen – Horsens – Tlf. *2 11 00
Kontor i København Nyropsgade 22 – Tlf. Palæ 5414

Forlang brochurer med alle oplysninger

CN VENTILER *– sikkerhed for kvalitet*

Referatkort til nr. 9, 10 og 11

711.41

DUBROVNIK
Af Hans Hartvig Skaarup

I den gamle, stærkt befæstede by Dubrovnik blev der foretaget byplanstudier. Her beskrives byens historie ganske kort og der gøres rede for dens struktur.
Artiklen er som de øvrige i dette hæfte illustreret med fotografier og opmålingsskitser.

Arkitekten nr. 9/1961 side 166

624.01:72,01

NYE STRUKTURFORMER I ARKITEKTUREN
Af N. J. Manniche og Asger Andreasen

Forfatterne behandler indgående de nye strukturformer, som kan deles i to hovedgrupper: *Skalkonstruktioner* og *hængekonstruktioner*. Begge grupper kan igen inddeles i forskellige typer efter konstruktionsmetode. Hængekonstruktioner er endnu ikke særligt udbredte og erfaringerne sparsomme. Skalkonstruktionerne kan derimod gøres til genstand for omfattende studier og forfatterne behandler da også disse konstruktionsformer udførligt. Artiklen er illustreret med mange principskitser og fotografier af opførte bygninger.

Arkitekten nr. 10/1961 side 177

06.063:726

KONKURRENCE OM KIRKE PÅ SØNDERBRO I HORSENS

Til konkurrencen, som var offentlig, indkom 103 forslag. Bedømmelsen afsluttedes den 14. januar 1961. Et forslag udarbejdet af Paul Niepoort med Helge Langetoft som medarbejder tildeltes 1. præmie. Et forslag af Gert Edstrand og Poul Erik Thyrring fik tildelt 2. præmie og to forslag af henholdsvis Blake Millar og Henrik Iversen fik begge tildelt 3. præmie. De fire præmierede forslag vises.

Arkitekten nr. 11/1961 side 201

Munkebo kommune søger snarest en civilingeniør eller arkitekt til behandling af indkomne byggesager. Da der for tiden er et betydeligt byggeri igang, ønskes fortrinsvis en tekniker med nogle års erfaring. Aflønning vil ske i henhold til gældende overenskomster mellem de respektive foreninger og bymæssige kommuner. Ansøgning sendes senest den 15. juni til *Kommuneingeniøren*, Munkebo.

Arkitekter. Til ministeriets arkitektkontor søges en erfaren arkitekt, der selvstændigt vil være i stand til at forestå projekteringen indenfor et nærmere afgrænset område. Desuden søges arkitekter til afvekslende projekteringsopgaver i forbindelse med byggeriet på Grønland. Tjenesterejser til Grønland vil eventuelt forekomme. De pågældende vil blive aflønnet efter overenskomst mellem Finansministeriet og Danske Arkitekters Landsforbund, og herudover kan der for den førstnævnte stillings vedkommende forventes ydet et personligt tillæg efter nærmere aftale. Personlig henvendelse til sektionsarkitekt *Per Koch Christiansen* efter forudgående aftale om tidspunkt på Sundby 7500 eller skriftlig ansøgning til Ministeriet for Grønland, Torvegade 1, København K.

Yngre arkitekt med erfaring fra tegnestue og byggeplads søges. Arbejdsområde: intern lånesagsbehandling. Kendskab til byggeriets økonomiske forhold, evt. ejendomsvurdering, ønskelig (men ingen betingelse). Løn foreløbig i henhold til overenskomst mellem finansministeriet og Danske Arkitekters Landsforbund samt Teknisk Landsforbund. Efter et års prøvetid forventelig ansættelse under Kreditforeningens lønnings- og pensionsregulativ. *Skriftlig* ansøgning bilagt afskrift af eksamensbeviser og anbefalinger bedes indsendt til *Østifternes Kreditforening*, Jarmers Plads 2, V.

Arkitekturmodeller
Holger Sylvest Hansen
Tlf. Birkerød 2387

Tegnestueservice for arkitekter. *H. Nannestad*, arkitekt M.A.A. Telefon 95 05 06

Tegnestueservice for arkitekter. *P. Have-Jørgensen*, arkitekt, Hermodsvej 39, Esbjerg, tlf. 7166, eller Århus 422 62.

DUPLIKERING

Byggebeskrivelser, referater og renskrivning af statiske beregninger. Duplikeringsbureauet **Dania**, Minerva 428.

eferatkort til nr. 9, 11 og 12

728:333.323

BOLIGEN I SAMFUNDSØKONOMIEN

De nordiske byggekooperationer NBO har udsendt en publikation med titlen *Boligen i samfundsøkonomien*. Heri offentliggøres resultaterne af en undersøgelse, som har krav på den største opmærksomhed. Undersøgelsen blev sat i gang efter indstilling af en komite bestående af: Cand. polit. Børge Hansen og cand. polit. Leif Tang, Danmark, dr. philos A. M. Salonen, Finland, direktør Arne Amundsen og cand. økon. Carl Anonsen, Norge, socionom Owe Lundewall og pol. mag. Jan Wittrock, Sverige. Direktør Arne Amundsen var komiteens formand.

Cand. økon. John Martin Sørgaard, Norge, blev ansat som komiteens sekretær, og sekretariatets daglige arbejde blev ledet af cand. økon. Cal Anonsen.

Komiteen har ladet udarbejde et resumé, som gengives i dette nr. af *Arkitekten*.

Arkitekten nr. 11/1961 side 207

728:35

DEN NYE LOV OM BOLIGBYGGERI

Danske Arkitekters Landsforbund sendte den 1. maj 1961 en henvendelse til folketingets udvalg vedrørende forslag til lov om ændringer i lov om boligbyggeri. Henvendelsen gengives her i sin fulde ordlyd.

Arkitekten nr. 9/1961 side 213

06.063:727.3

KONKURRENCEN OM UNIVERSITET I STOCKHOLM

Fra den nordiske konkurrence om universitet i Stockholm vises her 1. præmieforslaget, som var udarbejdet af Henning Larsen med følgende medarbejdere: Finn Karlsson, Knud Munk, Finn Groes Petersen, Knud Rasmussen og Jens P. Storgaard. Et 2. præmieforslag af Jean-Jacques Barüel og Paul Niepoort samt 2. præmieforslag af David Helldèn med Jørgen Kjærgaard og Andrejs Legzdin som medarbejdere, endvidere 3. præmieforslaget af Åke E. Lindqvist med medarbejderne Nils Johansson, Fred Holtes og Conrad Yates og endelig et indkøbt forslag udarbejdet af Halldor Gunnlögsson og Jørn Nielsen.

Efter dommerkomiteens generelle bemærkninger bringes uddrag af et supplerende skitsemateriale udarbejdet af Henning Larsen efter konkurrencens afgørelse. I det gengivne uddrag gør forfatteren i text og billeder rede for projektets ide og arkitektoniske holdning.

Arkitekten nr. 12/1961

Diskontoforhøjelsen

Pinselørdag forhøjede Nationalbanken diskontoen fra $5^{1}/_{2}$ 6$^{1}/_{2}$ pct. Det vil betyde en fordyrelse af byggeriet og ig skabe usikkerhed på byggemarkedet. Om diskontoforhøjels skriver Politiken i lederen den 21. maj bl. a.:

Nu kan man imidlertid ikke forlade sig på, at d er den *endelige* regning, vi har fået tilstillet fra Nationa banken. Så let slipper vi desværre ikke fra det. Ma må nok gå ud fra, at diskonto-forhøjelsen, selv o den med hensigt er gjort drastisk stor, vil blive ten melig beskeden i sine praktiske virkninger. Byggerie der efter den klassiske regnebog skulle være alle mest følsom over for rentestigning og kursfald, vil jo i dag være langt større, end tilfældet faktisk e hvis samme byggeri ikke i forvejen var bremset a byggestop og stærk mangel på arbejdskraft. Me heri ligger samtidig, at diskonto-fordyrelsen må bliv af begrænset indflydelse.

Dermed være ikke sagt, at den bliver uden virk ning. Det er jo nemlig ikke alt byggeri, der nyde godt af afskrivningsregler og boligstøtte. Nej, be klageligvis kan man sige, bliver den nye byrde ujævn fordelt. Mange parcelhusbyggere vil få et blåt øj og driftslånene vil blive dyrere for både industri o landbrug.

I Aktuelt citeres den 22. maj en udtalelse af forretningsfør K. Hansen:

– Hvis man fortsætter dette, er jeg meget alvorlig bange for, at byggeriet vil stagnere. Vi er bange fo de huslejer, som vil fremkomme heraf.

Således kommenterede forretningsfører K. Hansen Fællesorganisationen af almennyttige Boligselskabe situationen i en kommentar i går på kongressen Danmarks Lejerforbund, hvor han bl. a. talte om dis kontoforhøjelsens virkninger.

Han nævnte i den forbindelse, at et boligselskab som har planer om at opføre et meget omfattend byggeri på en grund til mange millioner kroner som følge af det skete efter al sandsynlighed helt vil op give dette projekt.

Der vil som følge af diskontoændringen ske en stig ning i huslejerne på 15 pct. i det nybyggeri, der n er under opførelse og snart skal i gang. Det vil sige at man fuldstændig opsluger resultaterne af enhve rationaliseringsbestræbelse.

De nye renteforhøjelser betyder, at den del af hus lejen, der går til kapitaludgifter ved et byggeri, for mentlig stiger fra 60 til 75 procent.

På kongressen blev fremhævet et par eksempler på spekulationerne omkring byggeriet. I Hvidovre va huslejen i et par blokke, da der endnu blev udøve kontrol, 51 kr. pr. etagemeter. Inden sidste blok, som var opført praktisk taget samtidig, var færdig, va kontrollen ophævet. Og huslejen blev her 96 kr. pr etagemeter. På samme måde havde man i Randers sammenlignet socialt byggeri og privatbyggeri a

samme standard. Her lå håndværkerudgifterne 2 procent højere i privatbyggeriet end i det social byggeri – og det private byggeri var opført af e håndværkerkonsortium. I det sociale byggeri ble kvadratmeterprisen 38 kr., i det private 58 kr., o det sociale byggeris pris er beregnet uden kvadrat metertilskuddet.

Samme dag citeres Hans Andersen, formand for Danmark Lejerforbund, som på forbundets kongres bl. a. udtalte:

Nu må loven om ekspropriation af jord gennemføres. Vi har Europas dårligste boligstøtte og ligger så henseende endog dårligere end et land som Ægypten. Der er intet håb tilbage, hvis man ikke nu griber ind over for byggerenten og over for grundspekulationen.

I et interview i Berlingske Tidende den 23. maj råde Johannes Paludan de vordende bygherrer til at søge økonomisk rådgivning:

Byggeomkostningerne og dermed også den fremtidige boligafgift vil stige. Det er de nye arbejdsoverenskomsters forhøjede lønninger og diskontoforhøjelsen, som gør sig gældende.

Det er ikke alene arbejdslønnen i byggeriet, som stiger – også mange materialer vil stige, fordi arbejdslønnen ved deres fremstilling er steget.

Således er mursten steget med 14–22 kr. pr. 1.000 stk. Betonprisen er steget – bl. a. også fordi cementprisen er steget.

Det samme gælder dansk tømmer og brædder. Ja, man kan gå videre med at nævne el-arbejde og elmateriel samt jern og stål.

Også malerarbejdet er steget. For malerne gør sig i øvrigt det specielle gældende, at der er indført et tillæg varierende fra 10 til 2 pct. for mindre reparationsarbejder, d.v.s. indtil 1.000 kroner.

– Ja, der er tale om stigninger over en bred front, siger en af de arkitekter, som bygger mange enfamiliehuse, Johannes Paludan, men endnu har vi ikke mærket nogen faldende interesse for at få eget hus. Vi troede, at interessen ville dale noget, da grundene pludselig begyndte at stige meget kraftigt. Det skete dog ikke – men det kan jo være, at interessen vil blive lidt mindre nu, hvor alle materialer, arbejdslønnen og renten stiger stærkt.

Det er store huslejer, folk kommer til at sidde for fremover – ja, det vil det jo også blive i de nye lejligheder. Af og til er man jo lidt i tvivl om, hvorvidt en bygherre har råd til at bo så dyrt, og vi er i vort firma gået over til det princip, at vi regner ud, hvad huset vil koste, hvorefter vi foreslår bygherren at tale med en sagfører og få en klar belysning af alle de økonomiske konsekvenser.

Jeg ved, at andre arkitekter er begyndt på noget lignende.

Det kan føjes til, at rentestigningen ikke alene vil komme til at ramme nybyggeriet, men også meget af det fuldførte, bl. a. hvor man har bank- eller sparekasseprioriteter med variabel rente.

Bianco Lunos Bogtrykkeri A-S, Kbhvn.